

"מה יצא לי מזה?" מיעוט הגשת תלונות למשטרה על ידי נפגעות גילוי עריות

רננה לוי*

מאמר זה מבקש לעסוק בשאלה הקשה והמורכבת עבור נפגעות פגיעה מינית במשפחה – "מדוע לא הגשת תלונה במשטרה?" על מנת לענות על השאלה, הכרוכה בעיסוק בפגיעה אישית, נעשה שימוש במחקר איכותני, המורכב מראיונות עומק עם נפגעות בוגרות, שנפגעו בילדותן וחשפו את סודן. הראיונות שופכים אור על הדרך שבה נפגעות פגיעה מינית במשפחה מתמודדות עם הטראומה, ועם מורכבות עצומה ביחסיהן עם משפחתן. בנוסף, ראיינתי מטפלות קליניות המתמחות בטיפול בנפגעות, בניסיון לבחון מהו יחסן של נפגעות להליך הפלילי, והאם תוצאות המחקר יכולות להוביל להתמודדות טובה יותר.

מתוך הראיונות התקבלו תמות מרכזיות העונות על שאלת המחקר ומאפשרות להבין מדוע נפגעות עבירות מין במשפחה, בחרות שלא להגיש תלונה במשטרה, ולא לפתוח הליך פלילי נגד הפוגעים בהן, אף שמדובר באחת העבירות החמורות בספר החוקים הישראלי. במאמר זה אתמקד בשלוש תמות מרכזיות: **הצורך בהחלמה** – החושף כי הפערים בין ההליך המשפטי לבין הליך ההחלמה עצומים, למשל תהליך הגשת התלונה הכרוך בחשיפת סודה של הנפגעת ואיתו סודה של משפחה שלמה, ומחייב פירוט רב של הפגיעה, שעלול, אם הוא נעשה ללא תזמון נכון, להביא בעצמו להתמוטטות נפשית; **הצורך להגן על המשפחה והקשר המורכב עם הפוגע** – החושף קושי בהגשת תלונה, שהוא ייחודי לנפגעות עבירות מין במשפחה, אשר עלולות לפגוע במשפחתן ולאבד את תמיכתה. אובדן הקשר המועט שנותר הוא עצמו סיכון עצום ולעיתים בלתי־אפשרי עבורן. לצד זאת, בפגיעה בתוך המשפחה הקשר עם הפוגע מורכב ביותר, ובכל מצב הגשת תלונה משמעה פגיעה בנפגעת, אם

* עו"ד בפרקליטות הפלילית במחוז דרום זה 15 שנים. בשנת 2015 סיימה בהצטיינות תואר שני במגדר במסלול עם תזה מחקרית, נשוא מאמר זה, בהנחייתה של פרופ' ניצה ינאי בחוג למגדר באוניברסיטת בן-גוריון. תודתי נתונה לעו"ד הדס בריח ולעו"ד אלכס דרנבוים על הערותיהן המועילות ולפרקליט מחוז דרום על שאפשר לי לבצע את המחקר. בנוסף תודתי נתונה לחברי מערכת כתב העת מעשי משפט.

"מה יצא לי מזה?" מיעוט הגשת תלונות למשטרה על ידי נפגעות גילוי עריות | רגנה לוי

בהחזרת הפוגע לחייה, ואם נשאר בקשר, הסיכון שבאובדן הקשר ביניהם; **לקיחת אחריות חברתית** – חוסר הידע הציבורי לגבי ייחודיות הפגיעה המינית בתוך המשפחה בא לידי ביטוי הן בעדות הנפגעות, כי גורמי טיפול בסביבתן התעלמו מסימני המצוקה שהפגינו ולא פעלו אקטיבית למניעת הפגיעה או לדיווחה, והן במערכת המשפט, כפי שעולה מעדות המטפלות, מה שמקשה על הנפגעות לפנות להליך הפלילי. בסופו של דבר, מהראיונות השונים עולה כי ראוי שבנין את מורכבות הפגיעה וההתמודדות עימה. הבנת המורכבות הזו, ושימוש בידע המצוי ברשות חלק מהקהילה הטיפולית, יוכלו להביא להתמודדות עם "מגפת" גילוי העריות בישראל.

מבוא

מאמר זה מבוסס על מחקר איכותני שבמהלכו בדקתי את הפער בין ההערכות הקיימות לגבי התרחשות פגיעה מינית במשפחה לבין כמות התלונות למשטרה, כמות נמוכה במיוחד. הפערים העולים מההערכות הקיימות על כמות הנפגעים והנפגעות לעומת כמות התלונות שמוגשות למשטרה, הם העומדים בבסיס מחקר זה. על מנת לברר מדוע נפגעות עבירות מין במשפחה לא מגישות תלונה וכיוון שהעיסוק בפגיעה הוא כה מורכב, החלטתי להשתמש במחקר האיכותני הכולל בחינת סיפור חייהן של הנפגעות.¹ ראייתי נפגעות שלא הגישו תלונה, מלוות ממרכזי הסיוע בהליך הפלילי ומטפלות קליניות המתמחות בטיפול בנפגעות. הקשבתי לסיפוריהן ומתוכם עלו התשובות למחקר.

שיטת המחקר המתאימה ביותר לחקר החוויות הסובייקטיביות של הנפגעות היא הריאיון החצי מובנה שנקרא לעיתים "ריאיון עומק", שבמסגרתו המרואיינות מספרות את סיפורן תוך מענה לשאלות מנחות. זהו כלי להבנת החוויה של המרואיינות דרך החשיבה שלהן, ההתלבטויות שלהן והמשמעות שהן מייחסות לחוויה הזו. כמו כן, ניתן לנתח אספקטים יותר נסתרים ומודחקים בנרטיב שלהן.² למדתי במהלך הראיונות, כי לא ניתן לענות על השאלה הספציפית "מדוע לא פנית למשטרה?" מבלי להבין את עולמה של המרואיינת בשלבים שונים של חייה.

בחרתי לנתח את הראיונות בגישה הנרטיבית, על מנת לשמור, ככל שניתן, על קרבה לחוויית המרואיינות. האמת במחקר הנרטיבי גלומה בכך שאירועים מובנים על פי צו עלילה מסוים והבחירה בו משמעותית להבנת ההקשר התרבותי-חברתי הנבחן.³ הגישה הפנומנולוגית העומדת בבסיס הניתוח הנרטיבי מתמקדת בהבנת המשמעות שיש

1 המחקר נעשה באמצעות ראיונות עומק וניתוח הנרטיבים העולים מהם. להרחבה על אודות מחקר איכותני ראו אשר שקדי מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני – תיאוריה ויישום (2003).

2 שקדי, שם.

3 ראו מיכל שיינברג-טז ודן בר-און "חשיבה נרטיבית" מחקר נרטיבי: תיאוריה יצירה ופרשנות 81, 102 (מהדורה ב מתוקנת, גבריאלה ספקטור-מרזל ורבקה תובל-משיח עורכות) (2010).

לאירועים על האנשים. במחקר פנומנולוגי, החוקר אינו מחפש קיום אובייקטיבי אלא את משמעות החוויות של הפרט בתוך הקונטקסט חברתי.⁴

במהלך המחקר ראייתי נפגעות בוגרות שנפגעו בילדותן וחשפו את סודן. הן מתמודדות עם הטראומה, ועם מורכבות עצומה ביחסיהן עם משפחתן.⁵ חשוב לציין כי מטבע הדברים המאמר מכיל בין היתר תיאורים קשים שעלו בראיונות. בנוסף, כחנתי את מסקנות המחקר בניסיון למקד את יחסן של הנפגעות להליך המשפטי עצמו ולבדוק האם תוצאות המחקר יכולות להוביל להתמודדות טובה יותר.

מהראיונות עלו שלוש תמות מרכזיות: הצורך בהחלמה, הצורך להגן על המשפחה ולקבל את הכרתה והצורך בלקיחת אחריות חברתית. משלוש התמות יחד ומהקשרים ביניהן עולה הקושי של נפגעות גילוי עריות להחליט על הגשת תלונה, ומדוע הן אינן מעוניינות בכך. הממצאים מלמדים על מיקום התלונה במשטרה בסדר העדיפויות של הנפגעות ועל היעדר חשיבות בתלונה עבורן.

בפרק הראשון אציג את תופעת גילוי העריות ותת-הדיווח למשטרה, בפרק השני אציג את הראיונות של הנפגעות והמטפלות שמהם נגזרו התמות המרכזיות. בפרק השלישי אאגד את ממצאי הראיונות לשלוש תמות מרכזיות ולבסוף אסכם ואציג את מסקנותיי.

א. הידע הקיים ועיקרו

1. גילוי עריות מהו?

גילוי עריות הוא פגיעה מינית בילדים על ידי קרוב משפחה מבוגר מהם, תוך ניצול יחסי האמון והתלות, ובהתעלמות מצורכי הקטין. גילוי עריות מתרחש בכל שכבות האוכלוסייה, ועל ידי קרובי משפחה מדרגות קרבה שונות.⁶ בחוק הישראלי נקראת עבירה זו ”עבירת מין במשפחה” ובמכרזה עומד קטין חסר ישע.⁷ ההכרה בעבירת גילוי עריות עברה שינויים רבים במהלך השנים – מהכחשתה ועד להכרה בממדיה העצומים. כיום לפי

4 שקרי, לעיל ה”ש 1.

5 אציין שראייתי נשים נפגעות ואתיחס לנפגעות בלשון נקבה. בספרות הקיימת מכירים בכך שרוב הנפגעות הן נשים ועל כן משתמשים בלשון נקבה, אף שבקרב ילדים ההערכות הן ששני המינים נפגעים. לעניין זה ראו צביה זליגמן ”מבוא לגילוי עריות: אין אמת, ואין חסד, ואין רחמים” הסוד ושברו סוגיות בגילוי עריות 15 (צביה זליגמן וזהבה סולומון עורכות 2004). באופן דומה, כפי שעלה מדברי המרואיינות, כל הפוגעים הם גברים ולכן אתיחס לפוגע בלשון זכר. יצוין שישנן גם נשים פוגעות, לעניין זה ראו והשוו דודי בלט בלתי נראית – פגיעה מינית של אימהות בבנות: מחקר אוטואתנוגרפי (עבודת תזה לשם קבלת תואר ”מוסמך בעבודה סוציאלית”, אוניברסיטת תל-אביב 2011).

6 זליגמן, לעיל ה”ש 5, בעמ’ 6.

7 ס’ 351 לחוק העונשין התשל”ז-1977 (להלן: חוק העונשין); ראו לימור עציוני גילוי עריות: ההיבט המשפטי של התופעה מנקודת מבט של נשים בגירות קורבנות בילדות 19 (2009).

ההערכות, אחד מבין שבעה ילדים הוא נפגע עבירת מין במשפחה.⁸ ברם, רוב מקרי ההתעללות אינם מדווחים לעולם.⁹

גילוי עריות הוא חוויה טראומטית המשפיעה על הנפגעות ככל היבטי חייהן. הפגיעה מתרחשת בזכות האמון שרוחש הקורבן לפוגע ובגלל חוסר האונים למול הפוגע.¹⁰ בניגוד לטראומה המתרחשת אצל קורבן בוגר, הפוגעת במבנה אישיות שכבר עוצב, טראומה המתרחשת בילדות מעצבת את האישיות והילד הלכוד בהתעללות נדרש למשימות הסתגלות אדירות של אמון, ביטחון ושליטה.¹¹

לדברי זליגמן,¹² גילוי עריות הוא חוויה שאיננה ניתנת לידיעה בעת התרחשותה. הילדה אינה יכולה לשאת את הידיעה שמי שאמור להגן עליה פוגע בה. ההורה הפוגע מאיים לעיתים על הילדה לבל תספר וכי איש לא יאמין לה, ובמשך היום מתנהג כאילו לא קרה דבר. גילוי הפגיעה מוביל להאשמתה מצד האם או קרוב אחר, על כך שבדתה את המאורע. ובכל זאת, זליגמן מתארת שלנפגעת יש צורך עז לספר את הסיפור, למרות הקושי הרב להמשיג את האירוע שאינו נתפס בדרכים הרגילות במחשבה, בזיכרון או בדיבור.¹³

2. ההליך הפלילי בעבירות מין במשפחה

ההליך הפלילי, תחילתו בהגשת תלונה למשטרה.¹⁴ במועד הגשת התלונה תגיע הנפגעת לשוטרי ותידרש לשטוח בפניו את תלונתה, תוך תיאור פרטי של מקרים, תאריכים, שנים ועדים. אצייך כי ישנה משמעות רבה לאופן הגשת התלונה, אשר תהווה בהמשך את הבסיס להליך המשפטי. לטיב הפרטים שיימסרו, מבחינת כמותם ורוחב יריעתם, יש משמעות רבה הן להחלטה להגיש כתב אישום והן להליך המשפטי עצמו. משכך, מדובר בשלב חשוב ביותר אשר יש בו לקבוע את גבולות החקירה והתיק הפלילי.

לאחר הגשת התלונה תיפתח חקירה משטרתית. תיתכנה פעולות חקירה נוספות, הקשורות למתלוננת כגון עימות עם החשוד, ועל פי רוב תיגבה ממנה הודעה נוספת, שבמהלכה יעמת אותה חוקר המשטרה עם טענות שונות שהעלה החשוד. אם המתלוננת מסרה שמות של עדים פוטנציאליים נוספים, יוזמנו גם הם למסור עדותם במשטרה. כל אחד משלבי החקירה המשטרתית עלול להוות מחסום להגשת תלונה: הצורך בפירוט

8 זליגמן, לעיל ה"ש 5 בעמ' 16.

9 Angela Browne & David Finkelhor, *Impact of Child Sexual Abuse: A Review of the Research*, 99 PSYCHOL. BULL. 66 (1986).

10 זליגמן, לעיל ה"ש 5, בעמ' 17.

11 ג'ודית לואיס הרמן טראומה והחלמה (1994).

12 זליגמן, לעיל ה"ש 5, בעמ' 18.

13 צביה זליגמן "ההליך העדות בטיפול בטראומת גילוי העריות: גילום מחדש ועיבוד יחסי הטראומה ביחסי העברה והעברה הנגדית" הסוד ושכרו, סוגיות בגילוי עריות 254 (צביה זליגמן וזבה סולומון עורכות 2004).

14 ס' 58-59 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב] התשמ"ב-1982 (להלן: חסד"פ).

רב של האירועים בעת הגשת התלונה, החשש ממעצרו של בן המשפחה ואופן ביצועו, החשש מעימות עם הפוגע, החשש מחקירה של בני משפחה אחרים כעדים והחשש כי לא יאמינו למתלוננת.

עם סיום החקירה המשטרתית יועבר התיק לפרקליטות המחוז הרלוונטית אשר תשקול האם להגיש כתב אישום.¹⁵ אם הוחלט על הגשת כתב אישום, יחל ההליך הפלילי בבית המשפט. המתלוננת תעודכן באשר להליכים הקבועים בתיק, אך על פי רוב עד למועד עדותה יחלוף זמן רב. מניסיוני, השלב הקשה ביותר הוא שלב העדות בבית המשפט, שבו עליה לספר לפרטי פרטים את שאמרה בתלונתה במשטרה ולאחר מכן לעמוד בחקירה נגדית ארוכה ומקיפה על ידי בא כוחו של הנאשם. על פי רוב היא תפגוש את הנאשם הפוגע בבית המשפט (למעט מקרים שמתבקשת מראש אפשרות אחרת).¹⁶ עדותה יכולה להתפרס על פני שעות ואף ימים. בחלוף זמן משמעותי מיום עדותה, תינתן הכרעת הדין. אם הנאשם הורשע, תבקש התביעה מהמתלוננת במקרים המתאימים להעיד שוב, הפעם לעניין העונש, או שיוזמן תסקיר נפגע עבירה.¹⁷

עניין התיישנות העבירות עלה פעמים מספר במהלך הראיונות ולכן אבקש לייחד לנושא מילים אחדות. חוק סדר הדין הפלילי קובע את מועד התיישנות העבירות.¹⁸ במצב המשפטי היום, על פי חוק סדר הדין הפלילי, עבירת פשע תתיישן לאחר 15 שנים מיום ביצועה. תיק שהתיישן משמעו שלא ניתן להעמיד לדין את החשוד והתיק ייסגר. בעבירות מין במשפחה האריך המחוקק תקופה זו באמצעות חוק העונשין, וקבע כי התיישנות עבירות מין שנעשו בקטין על ידי בן משפחתו, תחל מיום הגיעו של הקטין לגיל 28, בסייג שלפיו כעבור 10 שנים מיום ביצוע העבירה יוגש כתב האישום רק באישורו של היועץ המשפטי לממשלה.¹⁹ כמו כן הוספה דרישה ראייתית מסוג חיזוק לעדות יחידה.²⁰ גם כיום מתקיים מאבק ציבורי בהובלתם של ארגוני נשים ונפגעות תקיפה מינית, הקורא לבטל לחלוטין את ההתיישנות כשמדובר בעבירות מין במשפחה, לאור ההכרה כי עוברות שנים רבות עד אשר הנפגעות מסוגלות להתמודד ולספר, כפי שגם עולה מדברי המרואיינות עצמן ויפורט בהמשך.

15 ס' 60 לחסד"פ.

16 ס' 22 לחוק לתיקון סדרי הדין (חקירת עדים) התשי"ח-1957.

17 ס' 187 לחסד"פ.

18 ס' 9 לחסד"פ.

19 ס' 354 לחוק העונשין התשל"ז-1977.

20 על פי מחקרה של עצינוני, ניתן לאתר שלושה נימוקים מרכזיים לקביעת התיישנות לעבירות: בחלוף זמן רב מביצוע העבירה ייתכן שאין בה עניין לציבור או לנפגע עצמו; מתן אפשרות לאדם להיות במסלול חיים תקין אף על פי שעבר עבירה לפני זמן רב; והקושי של בתי המשפט להכריע בשאלות עובדתיות בחלוף זמן רב בשל היעדר ראיות רלוונטיות. בנוסף, ניתן לומר כי האינטרס הציבורי הוא תלונה מיידית בשל הצורך לקטוע את העבירה. עצינוני, לעיל ה"ש 7, בעמ' 313.

3. שכיחות עבירות המין במשפחה – נתונים ואיסופם

מחקרים שנעשו בשנות השבעים של המאה העשרים, הראו שלא מדובר בתופעה נדירה. מחקר שנערך בארה"ב בשנות השמונים, שבו נשאלו 900 נשים שנבחרו באופן מקרי, העלה שאחת מכל שלוש נפגעה מהתעללות מינית בילדותה.²¹ לא ניתן לאמוד את ממדי התופעה, אך מדובר בתופעה שכיחה ביותר.²²

על פי הערכות ארגון מרכזי הסיוע בישראל, אחד מכל שישה ילדים נפגע מינית. בשנת 2013 פורסם לקט נתונים מתוך מחקר תקדימי שנערך בישראל, שבחן את היקף תופעת ההתעללות, ההזנחה והפגיעה בילדים על צורותיה השונות.²³ מהמחקר עלו תוצאות מדאיגות שלפיהן כמחצית מהילדים דיווחו שחוו סוג פגיעה אחד או יותר. 17.6% מכלל הילדים דיווחו שחוו פגיעה מינית, מתוכם כמחצית נפגעו על ידי בן משפחה.

4. הפער בין שכיחות התופעה לבין הדיווח למשטרה בישראל

מהנתונים שנאספו במחקרם של צבי איזיקוביץ' ורחל לב-ויזל עולה, כי ישנו פער עצום בין מספר הילדים נפגעי התעללות המדווחים לרשויות, לבין מספר הילדים המדווחים במחקר שנפגעו מהתעללות ופגיעה מינית. מחקרם הראה כי בשנת 2012 1.9% מהילדים בישראל דיווחו לעובדת סוציאלית על התעללות והזנחה לעומת 48.5% מהילדים שדיווחו על כך במחקר.²⁴

הפער העומד בבסיס מחקר זה, בין שכיחות התופעה לבין כמות התלונות המוגשות במשטרה – עצום.

בחרתי את שנת 2011 באופן אקראי: למרכזי הסיוע הגיעו כ-40,000 פניות, כ-8,000 מתוכן חדשות.²⁵ 23.4% מכלל הפניות דיווחו על גילוי עריות – כרבע מהפניות בכלל. רק כ-20% מכלל הפונים למרכז הסיוע הגישו תלונה במשטרה. על פי נתוני משטרת ישראל, בשנת 2011 נפתחו 415 תיקי עבירות מין כנגד קטינים בתוך המשפחה.²⁶

21 ראו DIANA E.H. RUSSELL, SEXUAL EXPLOITATION: RAPE, CHILD SEXUAL ABUSE, AND WORKPLACE HARASSMENT (1984); JUDITH LEWIS HERMAN, FATHER-DAUGHTER INCEST (2000).

22 עציוני, לעיל ה"ש 7, בעמ' 53.

23 צבי איזיקוביץ' ורחל לב-ויזל התעללות, הזנחה ואלימות כלפי ילדים בישראל: בין שכיחות לדיווח – אפידמיולוגיה של התעללות בילדים בקרב ילדים בישראל (המרכז לחקר החברה באוניברסיטת חיפה 2013).

24 ממחקרים שנערכו בארה"ב בנושא הגשת תלונות בעבירות מין בכלל (ולאו דווקא במשפחה) עלו ממצאים דומים. ראו למשל Katharine Tellis & Cassia Spohn, *The Sexual Stratification Hypothesis Revisited: Testing Assumptions about Simple Versus Aggravate Rape*, 36 J. Crim. Justice 252 (2008). מסקנת החוקרים הייתה כי להיכרות עם התוקף ישנה השפעה ישירה על סיכויי הפנייה למשטרה וכי סיכויי הדיווח נמוכים כאשר מדובר בבן משפחה.

25 מתוך דוח פעילות 2011-2012 איגוד מרכזי הסיוע 10-18 (2012) <https://bit.ly/3IKLuGO>. יובהר כי לפי הדו"ח "פניות חדשות" הן פניות שלא היו בטיפול קודם לכן ולא היו מוכרות למרכזי הסיוע.

26 משטרת ישראל השנתון הסטטיסטי של משטרת ישראל 2011 24 (2011) <https://bit.ly/3gLUkIa>.

בדצמבר 2019 הוגש דו"ח הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך הפלילי.²⁷ אומנם הוועדה עסקה בנפגעי עבירות מין בכלל ולא בתוך המשפחה, אך מהנתונים שנאספו עולה תמונה דומה שלפיה קיים פער בין התלונות למשטרה, שמספרן נמוך, לבין הפניות למרכזי הסיוע.

ב. הראיונות

ראיינתי חמש נפגעות: ניצה סקולניק, מעיין (שם בדוי), ריי (שם בדוי), עטליה חייט וזיו קורן; ושתי מטפלות קליניות העוסקות בתחום:²⁸ ד"ר אפי זיו וד"ר ענת גור.²⁹ במהלך איתור המרואיינות, הבנתי כי אינני יכולה לראיין אותן קרוב למועד חשיפת הסוד שלהן. כפי שיפורט, הנפגעות סיפרו שמועד חשיפת הסוד הוא זמן אקוטי ומשברי. הזיכרונות מצופים, טראומטיים ולא ממש קיימת יכולת לשוחח על הפגיעה לצורכי מחקר. בנוסף, בשלב זה עניין התלונה יכול עדיין להיות אפשרי וממשי, מה שהופך את הראיון עם הנפגעת לבלתי-רלוונטי למחקר. לכן, המכנה המשותף בין המרואיינות הוא הזמן שחלף ממועד הפגיעה וממועד חשיפתה, הליך טיפולי שעברו ונרטיב שעבר עיבוד כלשהו בטיפול או בכתיבת ספר.

גילוי עריות מתרחש בכל חברה ובכל מגזר. מן הראוי שאציין, כי מחקרי התמקד בנשים ישראליות ובגירות (בנות 28-66) שעברו גילוי עריות בילדותן. לא ראיינתי קטינות, כהחלטה מודעת מראש. בנוסף, העובדה שנשאלו לגבי הגשת התלונה, במועד שבו כבר לא ניתן להגישה, הפכה את הראיונות לפתוחים ובוטחים הרבה יותר. מיעוט הראיונות עם נשים נפגעות גילוי עריות אינו מאפשר הכללה. עם זאת, המחקר מאפשר סימון של הבעיות והקשיים בהגשת תלונה. מחקר זה הוא "קצה הקרחון" של הנושא באופן שהוא פותח אותו לדיון ולבעיות שמעלות המרואיינות, ומעלה אפשרויות (היפותזות וכיווני מחקר) לעתיד.

27 הוועדה הבין-משרדית לבחינת הטיפול בנפגעי עבירות מין בהליך פלילי דין וחשבון (2019) <https://bit.ly/3mTaL9g>. הוועדה התבקשה לאתר, לאפיין ולמפות את הקשיים שחווים נפגעי עבירות מין במערכות האכיפה השונות ובהליך השיפוטי, ולגבש פתרונות ישימים שיהיה בהם ליתן מענה ראוי לצורכי הנפגעים.

28 כפי שאציג בפרק זה, מכלל הראיונות שבו ועלו מרכזיותו וחשיבותו של הליך ההחלמה עבור הנפגעות, מעבר להיותו אינטרס ציבורי. על כן סברתי שיהיה נכון לכלול בגדרי המחקר את המטפלות ולהציג כיצד הן מובילות את התהליך, ואת נקודת המבט שלהן על ההליך הפלילי והגשת התלונה.

29 במחקר המקורי ראיינתי שתי נציגות ממרכזי הסיוע לנפגעות תקיפה מינית המלוות את הנפגעות לאורך השלבים השונים של ההליך הפלילי: במשטרה, בפרקליטות או בבית המשפט. עבודתן מוכרת וידועה לגורמים השונים ומסייעת בידי כולם להנגיש את ההליך הפלילי. למעשה נשים אלו מלוות את הנפגעות בצומת ההכרעה שבו תחליט הנפגעת האם להגיש תלונה. סברתי שניסיוןן וראייתן את ההליך הפלילי עשויים לתרום רבות להבנת שאלת המחקר. על אף התרומה של ראיונות אלו לעבודתי המקורית, מפאת קוצר היריעה, לא יובאו דבריהן במאמר זה. להרחבה ראו: רננה לוי של מי התלונה הזו בכלל? מיעוט התלונות למשטרה על ידי נפגעות גילוי עריות (עבודת גמר לקראת תואר מוסמך למדעי הרוח והחברה), המחלקה למגדר, אוניברסיטת בן-גוריון (2014). לאתר מרכזי הסיוע: <https://bit.ly/3pYizXk>.

1. הנרטיב של ניצה סקולניק – "המשפחה היא הכול"

בחיפוש באינטרנט: "גילוי עריות ספרים", גיליתי את ניצה ואת ספרה.³⁰ מעצם החיפוש אחריה, כבר למדתי שמדובר במי שחוותה התעללות פיזית, נפשית ומינית, בלתי-ניתנת לתיאור. למרות זאת (ואולי בזכות זאת), פגשתי אישה מדהימה ומעצימה. ניצה היא גננת ואחראית על גננות באיגוד הגנים הפרטיים, מטפלת ברייקי, מרצה ומלווה נפגעות תקיפה מינית.

מדבריה של ניצה עולים כמה מוטיבים סביב השאלה מדוע לא התלוננה במשטרה. ההפרדה בין המוטיבים, כאילו כל אחד מהם עומד בנפרד, היא הכרח לצורך הכתיבה, אך עליי לציין שהם קשורים האחד לשני, נובעים האחד מהשני וקשה לקבוע מי חשוב יותר. עולה בכירור הדילמה בין חשיפת הסוד שתוכל לפגיעה במשפחה לבין שמירה על המשפחה במחיר שמירת הסוד. ניצה חזרה על כך שאין ספק שהחשיפה היא החלק הקשה ביותר. לטענתה, הגשת התלונה מוקדם מדי עלולה להזיק. הנפגעת צריכה להיות מספיק חזקה ולהעריך את עצמה כדי להתלונן, אחרת ייגרם לה נזק עצום. ניצה מתארת את ההתמודדות הכמעט בלתי-אפשרית ומציפה את השאלות: האם לאבד את המשפחה? האם להמשיך לחיות בסוד? המחסום הקשה בעיניה הוא החשש שתאבד את משפחתה. מוטיב עיקרי השב וחוזר בדבריה הוא הקשר המורכב במשפחה שיש בה גילוי העריות. בעוד אנחנו רגילים לחשוב במונחים דיכוטומיים, שבהם הפוגע הופך לרע מוחלט, ניצה מתארת כיצד סעדה את אחיה ואת אביה למרות שהתעללו בה לאורך שנים:

טיפלתי באבא שלי שנתיים. כל יום הלכתי לסעוד אותו... קשר מעוות. הוא פגע בי ואני הלכתי לסעוד אותו [...] אותו דבר עם אח שלי, כבר הייתי אמא לשמונה ילדים, הוא חלה בסרטן וסעדתי אותו עד שהוא נפטר. שנה שלמה. זה הקושי כשזה קורה לך בתוך המשפחה. את עדיין כמהה במלוא מובן המילה שבסוף תהיה לך הכרה. וזה תחושה נוראית [...] יש איזו כמיהה שלא קיבלת בגיל כל כך צעיר [...] לא משנה את מוכנה לעשות בשביל זה הכול... הקורבן תמיד רוצה לחזור למשפחה. המשפחה כל כך חזקה, מצד אחד לוקחת הכול, מצד שני, נותנת הכול.

ניצה מסבירה זאת בכמיהה לאהבה שלה זקוק כל אדם ושלמענה ייתן הכול, אף יתקרב בעצמו למתעלל, כי תחילתה של ההתעללות היא בחיבוך. הבנת צורך קיומי זה היא המפתח להבנת יחסי המשפחה המורכבים כשמתרחשת פגיעה. הצורך בקרבה ובאהבה הוא היוצר אשמה ובושה ומונע את החשיפה, והוא המאפשר את הפגיעה היומיומית ואת נגישות הנפגע לפוגע.

מוטיב נוסף הוא הקושי העצום בהתמודדות עם הזיכרון הטראומטי. ניצה ש"הצליחה" במשך שנים ארוכות להימנע מהתמודדות, מגלה שהחשיפה היא כאוטית ובלתי-ניתנת לשליטה. לא בכדי היא מתארת את תהליך ההתמודדות והטיפול כגיהנום בפני עצמו:

30 ניצה סקולניק שלום לך מסה הקטנה (2009).

לא ידעתי איזה גיהינום מחכה לי, בניסיון הזה, בלהתחיל לפתוח את זה. פתאום את מגלה שאבא שלך, אח שלך, סבא שלך, דוד שלך, כל אחד בעצם פגע בך. פתאום גיליתי שהייתי בהריון בגיל 13, אני אפילו לא יודעת ממי. פתאום עולים. והאשמה היא מולי, איך לא עשיתי מה לא עשיתי ולמה זה [...] הפרדוקס שזה בתוך המשפחה. למי את אמורה להיות נאמנה כילדה? אפילו כאישה. אז מה אני אעשה עם זה עכשיו?

מוטיב היחס של כלל החברה ומערכות החברה לגילוי העריות וחוסר הידע בתחום עולה גם הוא בדבריה. ניצה מסבירה שלא הגישה תלונה כי בחרה בחיים אחרים, ולא עסקה בנקמה (הענשת הפוגע). כיום, כשהיא חושבת על הגשת תלונה, היא חשה ששופטים מבינים למה נשים שומרות את הסוד שנים רבות. היא סבורה כי המערכות כולן ולא רק המערכת המשפטית חייבות להתגייס לשיקום הנפגעת:

לתמוך במי שבא. לאיזה משרד ממשלתי, לחברה, למי זה שייך? פה, פה הנפילה של הבנות האלה. הן נשארות בלי כלום. אז אולי הנקמה המתוקה שהוא קיבל עונש, אבל עד שהן פתחו את הנושא משהו צריך לתת להן תמיכה. ואין... הרבה בנות אחרי זה מתאבדות או מתאשפזות... שמרו שמרו שמרו, בסוף אין לך את האנרגיה לשמור וכשזה יצא כבר, אין לך שליטה על זה, זה קשה.

ניצה מביאה דוגמה נוספת וקשה לחוסר הידע החברתי, כאשר היא מספרת על חווייתה בחדר לידה. לדבריה לו הרופאים היו יודעים מראש, ניתן היה לעזור:

אז את יודעת איזו טראומה? אני את הבת הראשונה שלי, בת 18, נכנסתי [...] את יודעת אז היו עושים חוקן. איך ששמו לי את החוקן אני נכנסתי להיסטריה. התחלתי לצעוק ”די תוציאו את זה...” והם לא הבינו. האחות צעקה עליי וקשרה לי את הידיים שאני לא אשתולל, ואחר כך שהתחלתי לכתוב את הספר שלי ועלו הזיכרונות, נזכרתי שאחרי שאבא שלי היה עושה מה שעושה, סבתא שלי הייתה עושה לי חוקן. לא יודעת למה, אולי בשביל לשטוף אותי [...] ואיך שעשו לי את החוקן... הכול חזר.

2. הנרטיב של מעיין – ”זה כתם של משפחה כזה, פתאום להוציא אותו לאור...” לפגישה עם מעיין הגעתי ללא כל ידע מוקדם על הפגיעה שחוותה. בשיחת מסדרון, אחרי ששוחחנו על המחקר ועל הקושי לאתר מרואיינות, היא הפגיעה ואמרה שלדעתה היא מתאימה למחקר שלי: ”אם כך, אני מוכנה להתראיין אצלך, זאת אומרת בגלל שקשה לאתר מרואיינות [...]”.

סיפורה מתחיל באופן מפתיע בילדות של הוריה: ארץ הולדתם ותכונות האופי של בני המשפחה, וממשיך בתיאורו של הדוד שנזרק מהמשפחה בארץ המוצא, הסתבך בעברו בפלילים, ובא להתארח. מעיין מספרת שהיא ואחיותיה התרגשו לקראת בואו: ”תמיד רצינו נורא לראות אותו ואת יודעת, במשפחה מזרחית, המשפחה נורא חמה ונורא כזה... הדודים והאחים ו... אנחנו נורא התרגשנו”. בשלב הזה בסיפורה, עוצרת

מעייין לתאר את אביה: אדם קשה, בן לניצולי שואה, שגדל בבית קשה. אדם שעבד ועובד למחייתו בעבודות פיזיות, למרות מוגבלות בידו. אביה לא היה דמות אבהית טיפוסית, וכאן טמון ההסבר לכמיהתה של המשפחה לדמות אבהית. במקום שבו אביה לא הצליח, מילא הדוד את תפקידו, ולכן נוכחותו בבית הייתה טובה: "ואז הוא הגיע... מה שאני זוכרת זה שפשוט שהוא בא ונורא התרגשנו והיה כיף שהוא נמצא... הוא נורא עזר לנו... הוא עשה דברים... עד הרגע שפשוט אה... ניצל את זה שיש לו שלוש ילדות קטנות... והיה מטריד אותנו בלילה".

מנגנוני ההגנה שמעייין פיתחה כבר אז, ניכרים בסיפורה. פרטים רבים נודעו לה שנים אחרי האירועים, חלקם הודחקו ואת חלקם היא זכרה בצורה משובשת. מעייין שתמיד חשבה שהייתה בת 10 כשאירעו הפגיעות, הבינה משיחה עם אחיותיה, שהייתה לכל היותר בת 6.

הזיכרון הראשון שהיא מעלה בריאיון קשור להתמודדות עם הפגיעה והתכנון המשותף של האחיות להגן על עצמן: "[...] ואחותי הגדולה אמרה 'תקשיבו, אם עכשיו הוא מגיע אלינו בלילה, אני צועקת עליו, אנחנו אומרות לו, זה לא בית זונות פה מה זה צריך להיות'".

מעייין אינה זוכרת שסיפרו לאימן, אך אחותה סיפרה לה שפנו לאם ואמרו לה שהוא בא אליה בלילה. מעייין עדה לשיחה קשה בין האם לאחיה (הדוד הפוגע) אך אינה שומעת בדיוק את הדברים. כשהיא שואלת את אימה על מה התווכחו, האם משיבה: "על מה שסיפרתן", ומעבירה נושא. מעייין זוכרת היטב שהדוד לא עזב את הבית מייד, וחלף זמן-מה עד לעזיבתו: "זו אחת הטענות הכי גדולות לאימא שלי... למה לא העפת אותו מהבית? כאילו, למה ברגע שזה נודע לך לא בעטת אותו?"

בשלב כלשהו האם רצתה להתלונן, אולם הסבתא, אימו של הפוגע, מנעה זאת ממנה. מעייין שמעה מאחותה, לא ישירות מאימה, שהסבתא ביקשה שלא נהרוס לו את החיים. "היא דואגת לילדים שלה קודם. כנראה", וכך נגנו הרעיון להגיש תלונה. לאורך הריאיון מעייין מסבירה את הרקע שממנו באו ההורים, מעין ניסיון לייצר רציונל לתגובה החלשה והמאוחרת שלהם, להסביר את תגובתם בפניי ואולי גם בפני עצמה: "אימא שלי, כמי שנולדה למשפחה מרוקאית מסורתית מאוד מכבדת את ההורים ותמיד הייתה הילדה הכי טובה [...]"

האדם הראשון שעיינו מעייין מדברת על הפגיעה היא בת דודתה, חברתה הטובה בבית הספר היסודי. הפעם הבאה תהיה בכיתה ט', אז סיפרה לחברתה הטובה. סיפור החשיפה של מעייין מלווה בשאלות חברתיות נוקבות: כיצד איש לא הבחין בהתדרדרות בהישגיה הלימודיים? מדוע כשהדוד הפוגע הטריד ילדות ב"שכונה" איש לא בא לשאול מה קורה בבית שלהן?

בגיל הצעיר, בעת הפגיעה, מעייין מטילה את האחריות לדיווח על הוריה – הם היו צריכים להגיש תלונה, אי-הגשת התלונה היא סימפטום אחד לחוסר טיפול בפגיעה. בגיל מבוגר, כשמעייין מבינה את האחריות המוטלת על כתפיה, הסיבות, לטענתה, שונות

לגמרי. כעת, כשהיא המבוגרת האחראית, הגשת התלונה מתוארת על ידיה כפנטזיית נקמה שבה היא מספרת בבית המשפט מה הוא עשה או אפילו נוטלת את החוק לידיים ופוגעת בו בעצמה. אך החשיפה היא החשש הגדול והעיקרי בשני מובנים. האחד, חשיפתה שלה עצמה, והחשש מלחוות מחדש את הפגיעה, דווקא לקראת סיום טיפול, כפי שהשיבה לאחיה שביקש ממנה לשקול זאת שוב, בנימוק שזכייה בתביעה עשויה לזכות אותה בכסף: "ובשביל הכסף אני צריכה למכור את נשמת?". השני, החשיפה המשפחתית שתגרום צער למשפחה ותאיר את ההורים באופן שלילי כמי שנכשלו:

בגלל שאימא שלי לא יוצאת שם באור טוב בכלל, אז שזה יגרום לה צער מאוד גדול. אימא שלי מאוד כואב לה הדבר הזה. אני לא יכולה לספר סיפור כזה בלי לספר את כל מה שהיה, וכל מה שהיה זה אומר שההורים שלי לא תיפקדו כהורים. כמו שצריך. כאב מאוד גדול למשפחה, להורים. זה כתם של משפחה כזה, פתאום להוציא אותו לאור [...].

המשפחתיות החמה, המסורתית והמחבבת, מתמודדת עם המקום שבו נכשלה המשפחה להגן על בנותיה: "מעבר להשפלה, החשיפה המשפחתית של אימא שלי והמשפחה ממנה היא הגיעה, זה גם קריאת תיגר עליהם באיזשהו מקום. זאת אומרת, על החינוך שלהם, על איך שהם היו. הם לא תפקדו באמת כמו שצריך [...]". מעיין מוסיפה כי למיטב ידיעתה, כל החשיפה הזו לא שווה במיוחד כי העונש הצפוי לפוגע גם כך אינו מספק: "בשביל שיקבל 10-15 שנים בכלא ואז ישתחרר ומה? זה לא יתקן אותי".

חשש נוסף הוא חשיפת אחריותה וסיפור הפגיעה האישי שלהן. הפגיעה עצמה אינה מוטלת בספק, אך כיוון ששלושתן נפגעו יחדיו, החשיפה של אחת מהן, תוביל לחשיפת השאר. לכן, עד היום, היא נמנעת מלספר לחברותיה. הנטל קשה כפליים והיא נדונה לחיים עם סוד.

מסיפורה של מעיין עולה הדילמה בין חשיפת הסוד לבין הפגיעה במשפחה. עד היום המשפחה משלמת מחיר בגין הסתרת הפגיעה, הסתרת העבר וההתעלמות. אפשרות חשיפת הפגיעה מערערת את קיומה של המשפחה כולה. מעיין אינה יכולה לפעול בעצמה, היא נתקלת בשתיקה מצד אחריותה שנפגעו יחד עימה, ובהתעלמות גורפת משאר המשפחה. מחד גיסא, החשש הגדול מלפגוע באם, ומכך שלא תעמוד בחשיפת הסוד המשפחתי וחשיפת אי־תפקודה של המשפחה, ומאידך גיסא, כעס על גישה מתעלמת של האם. המוטיב החוזר של השפעת גילוי הפגיעה על חיי המשפחה גם כיום, אף שחלפו 20 שנים, מחדד את ההתלבטות החוזרת בקרב המרואיינות, האם לשמור סוד או לחושפו?

מוטיב נוסף שהעלתה מעיין כאמור, הוא התעלמות חברתית: כשחלה אצלה ירידה בלימודים, כשהדוד הפוגע הטריד ילדות אחרות בשכונה ועוד.

3. הנרטיב של ריי – "לשמור סוד זה הורס משפחה בכל מקרה"

ריי היא חברתי מימי התיכון. בקשתה לראיין אותה למחקר נענתה בחיוב. ריי היא עובדת סוציאלית, המטפלת במשפחות בסיכון גבוה. היא נפגעה מינית על ידי בן דודה, בהזדמנויות רבות שבהן שהו יחד, החל מגיל 9. בגיל 13 היא נפגעה על ידי בן דוד נוסף, במקביל, עד שבגיל 15 הפסיקה ללכת למשפחת אביה. ריי סיפרה להוריה על בן הדוד הראשון, הנתפס אצלה כפוגע העיקרי. על בן הדוד השני איש מהמשפחה לא יודע עד היום.

מדבריה עולים שלושה מוטיבים עיקריים, שלובים זה בזה. הראשון, הדילמה בין הדיווח לבין הצורך להגן על המשפחה כשהיא יודעת כי הסוד פוגע במשפחה בכל מקרה; השני, הקושי בהכחשה מצד המשפחה וחוסר התגובה של ההורים; והשלישי, החשיבות העצומה של תהליך ההחלמה, כשלמשפט הפלילי אין כלים לרפא ולעזור בתהליך זה. בגיל 16, לאחר שחברה הטוב נהרג, ולאחר השתלשלות של אירועים קשים נוספים, הרגישה ריי שאינה יכולה יותר וביקשה מהוריה שישלחו אותה לטיפול. לדבריה, הטיפול היה חסר תועלת, עם זאת במהלכו, היא כותבת מכתב לאימה ומספרת על הפגיעה. הוריה התלבטו כיצד לנהוג. אביה התנגד לספר, זו המשפחה שלו. ריי רצתה להמשיך בטיפול וכך היה: "משהו בתוכי צעק, זה היה כזה די, אני רוצה עזרה, אני זקוקה לעזרה". ריי החליטה להתעמת עם הפוגע. היא נפגשה איתו לבר, והטיחה בפניו את מעשיו. הוא הכחיש ואמר לה שהמציאה הכול וזה בכלל לא הוא. לזמן-מה היא מאמינה לפוגע: "ואמרתי אוקיי, אם הוא חושב שזה מה שקרה אז אולי זה באמת לא קרה, אולי המצאתי את זה. אז הפסקתי את הטיפול". ריי כעסה על הוריה שלא הגיבו כשעזבה את הטיפול ובכך סיימו מבחינתם את ההתמודדות: "מאוד כעסתי עליהם, איך הם לא עשו שום דבר. גם, כאילו לא דיברנו על זה אף פעם. הם קיבלו את זה שהפסקתי... הילדה החליטה שהיא לא צריכה טיפול, הכול בסדר, זהו".

ריי תיארה כיצד במהלך השנים המשפחה המורחבת של אביה, שהייתה "חמולה" קרובה ומאוחדת, הולכת ומתרחקת. המשפחה מתפרקת בגלל הסוד. המפגשים המשפחתיים מצטמצמים למשפחתה הגרעינית של ריי. מול המשפחה המורחבת, הוריה בחרו לספר לאחת הדודות ממשפחת האב, וזו חושפת בפניהם שגם היא עברה פגיעה על ידי אחד הדודים:

בעצם במשפחה זה דפוס. מותר. יש לנו גם בני דודים שנשואים, וזה איזשהו גבול שהוא חצה, הם לא רואים בזה פגיעה מינית. זה... מותר. אז הם התייעצו איתה והיא סיפרה את הסיפור שלה ושהיא לא עשתה עם זה כלום ושאפשר לחיות עם זה. לא צריך לעשות שום דבר. אז הם החליטו לא לספר, לא לעשות עם זה שום דבר.

לבסוף, לאחר כמה שנים, חזרה ריי לטיפול והציבה לעצמה מטרה להחלים: "אמרתי לה [למטפלת] שאני רוצה החלמה, אני רוצה מקום של סליחה ולדעת שעברתי, שעברתי כזה דבר בחיים שלי שהוא לא אני, כי יש כל כך אני שקיים". היעדר לקיחת האחריות

שחוותה מצד הוריה נתפס ככישלון שלהם בעת שהייתה במצוקה. היה זה התפקיד של הוריה לפנות למשטרה, להסיר ממנה את האחריות, להעניק לה מקום בטוח להחלים ולהבריא בו, ולדאוג שהוא לא יעשה זאת שוב. ריי משוכנעת שניתן היה לראות את הפגיעה בהתנהגות שלה: "על ילדים רואים שמשוהו לא בסדר, זה מופיע בהתנהלות, זה לא משנה. אצלי זה היה בהתפרצויות זעם, בהיעדרויות מרוכות מבית הספר ושום דבר לא הדליק נורה אדומה לאף אחד". ריי האמינה שהיא אשמה במה שקרה ומדגישה: "לא היה מבוגר שיגייד לי שזה לא קרה בגללי באותה תקופה".

פנייה למשטרה הייתה אפשרות שבחנה, אך ריי חששה מפגיעה במשפחתה כמו גם מתגובת משפחתה:

חשבתי על זה. לא רציתי לפגוע ככה במשפחה. בעיקר באבא שלי. למרות שאגב, סוד זה אותו דבר. לשמור ככה סוד זה הורס משפחה בכל מקרה. זה מה שזה עשה. זה לא כל כך משנה אם אתה פונה למשטרה או שומר את הסוד בבטן. זה עושה את שלו [...]. [חששתי] שלא יאמינו לי, שאני אהיה הרחוקה, שאני אפגע בהורים שלי [...]. זה המשפחה של אבא שלי ואז המשפחה הייתה הכל. היא הייתה יותר חשובה מכל דבר אחר.

את הדילמה שעולה גם בראיונות אחרים מציבה ריי באופן ברור: היא לא רצתה לפגוע במשפחה אך הסוד הורס את המשפחה בכל מקרה. חרף הבהירות בתובנותיה, עד היום איש ממשפחתה אינו יודע שבן דוד נוסף פגע בה.

ריי מאמינה שהיום יש יותר צדק במערכת המשפט מבעבר, אך בעיניה ההליך מיותר: "שייתן לי כסף? שיישב בכלא? מה זה ייתן לי? זה ירפא משהו בתוכי?". במהלך הטיפול האחרון שלה שונה חוק ההתיישנות³¹ ואפשרות הגשת התלונה עלתה שוב. כעת, הדילמה לגבי הגשת התלונה השתנתה, ונבעה מסיבה אחרת – הפוגע התחתן ואשתו הרתה, מה שהעלה אצל ריי חשש שמא תהיה לו ילדה והוא יפגע בה. ריי הביאה את הפוגע לטיפול והוא לקח אחריות וביקש סליחה. בניגוד לשיחה בגיל 17, שבה הכחיש את המיחוס לו, כעת הן הפוגע והן הוריה לקחו אחריות:

13 שנה עברו והמשפחה המורחבת התפרקה, בגלל הסוד הזה אין משפחה מורחבת היום [...]. אמא שלי ביקשה ממני סליחה, גם אבא שלי, הם לקחו אחריות על זה, שאלו אותי מה יעשה לי טוב. וכבר הייתי במקום של להגיד מה יעשה לי טוב, לא בגיל 16, כשאתה מוצף בתוך הדבר הזה [...]. אני כעסתי כי ציפיתי שההורים שלי ייקחו אחריות והם יובילו את התהליך, מה ידעתי מה שטוב לי? הייתי בכללן.

בסופו של דבר, גם הפעם ריי לא הגישה תלונה. בעיניה, גם אם הייתה מתלוננת בשלב זה, ונחשפת, הייתה הופכת להיות "הורסת משפחות", והוא בסוף התהליך היה יושב

31 תקופת ההתיישנות בעבירות מין שבוצעו בקטינים הקבועה בחוק נספרת מהגיעו של הקטין לגיל 18 לפי ס' 354 לחוק העונשין. בעבירות מין במשפחה התקופה נספרת מגיל 28. על פי רוב מדובר בעבירה מסוג פשע ועל כן תקופת ההתיישנות היא 15 שנים. תקופות אלו עברו שינויים במהלך השנים, אינני בטוחה לאיזה שינוי התייחסה ריי בריאיון.

בכלא. לדעתה, עונש מאסר חמור לא שווה מאומה אם הפוגע לא יעבור תהליך שיקום בכלא. לו ידעה שתלונה תוביל לכך שהפוגע יעבור הליך טיפולי ויתמודד באופן מלא עם מעשיו, היה זה הרבה יותר קל עבורה לפנות למשטרה.

הדילמה המרכזית העולה מדבריה של ריי היא הצורך להגן על המשפחה, למול חוסר התפקוד של המשפחה. ריי מדגימה בדבריה את ההכחשה המשפחתית, היא מתארת את הצורך במערכת תומכת. היא חששה שתלונתה תוביל לפירוק המשפחה, אבל הסוד הוא שפירק אותה במובנים רבים. ריי סבורה שמשפט פלילי לא ירפא אותה וענישה ללא טיפול לפוגע מיותרת.

מוטיב נוסף שעולה מדבריה של ריי הוא המחיר ששילמה ועודנה משלמת על הפגיעה, ההתפרקות והכאוס שליוו את חשיפת הפגיעה ועד כמה תהליך ההחלמה הוא ארוך ומייגע. מדבריה משתקף הכעס כנגד השתיקה של המשפחה ושל החברה, שלא ראו או שראו ולא הגיבו, ועל כך שהוריה לא "לקחו את המושכות" והגנו עליה. לאחר שקוראים את דבריה של ריי, לא ניתן להתעלם מהפער העצום בין עוצמת המעשים שבהם נקטה, לבין השתיקה המוחלטת לגבי הפגיעה השנייה. מצד אחד ריי חושפת את פגיעתה, מביאה את הפוגע ואת הוריה לקחת אחריות על מעשיהם ואומרת בבירור שהסוד הורס את המשפחה בכל מקרה, מצד שני, על פגיעתה על ידי בן דוד נוסף, איש אינו יודע עד היום. מהו האינטרס של ריי לשמור את הפגיעה לעצמה לאחר שעברה תהליך כה ארוך ומרשים עם עצמה ועם משפחתה? האם יש כאן השלמה עם הפגיעה והיעדר כוחות להתמודד פעם נוספת? חשש מאשמה?

4. הנרטיב של עטליה חייט – "אף אחד לא שאל"

לעטליה אני מגיעה לגמרי במקרה, לאחר שאני מספרת על נושא המחקר לעמית מהעבודה, והוא מקשר בינינו. בריאיון אני מגלה שפרסמה ספר,³² שהיא מעבירה הרצאות ומתראיינת בתקשורת. עטליה שונה מן המרואיינות האחרות – היא היחידה מביניהן שהגישה תלונה, 30 שנים אחרי האירועים, אך התיק נסגר עקב התיישנות. עטליה אומרת שלאורך השנים לא חשבה על הגשת תלונה, ורק במהלך טיפול עשתה זאת בהמלצת המטפלת כאקט טיפולי.

עטליה נפגעה על ידי גיסה, הבעל של אחותה, מגיל 11 עד גיל 18. אחותה, הגדולה ממנה כבעשור, העניקה לה בית חם, במקום בית הוריה. אימה הייתה חולת כליות שטופלה תדיר בבתי חולים. לעטליה זכורה חוויה של אמא שאינה מתפקדת. עם לידתם של אחייניה, מגיעה עטליה יותר ויותר לבית אחותה, שם נעים לה: "המקום היחיד היה הבית של אחותי. שם שיחקו איתי, שם דיברו איתי, שם צחקו איתי, שם חיבקו אותי. שם היה לי טוב, תרתי משמע".

עטליה אינה מספרת לאיש. היא נישאת וממשיכה לשמור את סודה לעצמה. במהלך ריב בינה לבין בעלה עטליה מספרת לו את הסוד, אך הוא מבין מדבריה שניהלה רומן עם גיסה, והכעס ביניהם הולך וגובר. הם לא מדברים על כך שנים רבות. כשהם נקראים לטיפול עקב בעיות התנהגות של בנה הצעיר, המטפלת מחייבת אותם בטיפול משפחתי, שבמהלכו בעלה מאשים אותה שניהלה רומן עם גיסה, ועטליה לא מפסיקה לבכות. לראשונה היא אומרת: "הגיס שלי ניצל אותי מגיל 11". עטליה חווה שבר גדול בעקבות החשיפה: "בפצצה הזאת התרסקו לי כל החומות מגן, הייתי שבר כלי, הייתי הולכת כמו זומבי ממש, לא תפקדתי בבית, הילדים שלי גדלו תוך כרי. עשיתי רק דברים הכרחיים [...] אבל אני נשארתי לבד בכל התהליך הזה". עטליה סיפרה שלפני החשיפה היא חיה את הפגיעה בכל רגע: "אני הייתי שם כל הזמן. על כל ויכוח קטן, על כל ריב קטן, אני חזרתי לפגיעה שלי".

המטפלת מפנה אותה ל"מרכז סיוע לנשים בנגב" (מסל"ן). עטליה שמרה את מספר הטלפון במשך שבוע אך לא התקשרה, עד שלבסוף החליטה ליצור קשר והגיעה לקבוצה טיפולית, שם היא דווקא מקטינה את הפגיעה שלה:

וכשמגיע התור שלי לדבר אני מתחילה לבכות. אז היא שואלת אותי למה אני בוכה ואני אומרת לה "תראי, יש פה ילדות, שמגיל ארבע סובלות [...] אז מה אני שאני התחלתי רק בגיל אחת עשרה?" אני זה כלום, בשבילי זה שום דבר, כאילו. גיל ארבע! מה אפשר למצוא בילדה בגיל ארבע?! וזה הרס אותי, אני לא הצלחתי לדבר [...].

עטליה התקשתה להמשיג מיהו הקורבן ומיהו הפוגע: "עזרו לי להבין מה הייתה הבעיה, מי היה הקורבן ומי היה הפוגע, שזה דבר שהיה אצלי מאוד מבלבל. כי אני הרגשתי שותפה בפגיעה של אחותי, כי למעשה בגדתי בה. איתו."

בהמשך מתארת עטליה את הקשר המורכב עם הפוגע עצמו: "הוא אמר לי אני אוהב אותך, אז שאלתי אותו איך אתה יכול לאהוב אותי וגם את אחותי? הוא אמר לי אני אוהב אותך וגם אותה [...] אז אני הרגשתי בעננים [...] הוא מעריך אותי [...] הייתי צריכה את הבית אבל גם לא רציתי את מה שקורה לי."

מוטיב עיקרי אצל עטליה הוא הצורך והרצון של הילדה להגנה, התקווה שההורים ייקחו אחריות, יגיבו, יעזרו לה. עטליה שבה וחוזרת על כך שאף אחד לא שאל, למרות אינספור סימני אזהרה ונורות אדומות. בפעם הראשונה שגיסה אנס אותה, ברחה לבית הוריה והסתגרה במקלחת למעלה משעה. אף אחד לא שאל אותה מה קרה. היא תיארה איך נסעו יחדיו לחופש, וגיסה אנס אותה במיטה ליד אחותה. עטליה השתגעה כיצד אחותה לא התעוררה! עטליה משחזרת התנהגויות, התפרצויות וניסיונות אובדניים שהיה בהם להדליק נורת אזהרה, אך איש לא ראה. כך למשל, בגיל 14 התאשפזה בגלל כאבי בטן חריפים, בלתי־מוסברים, שהיו אמורים לעורר תהיות אצל הצוות הרפואי בבית החולים, אך הרופאים לא שאלו אותה דבר, ודיברו רק עם הוריה. באותה עת האפשרות

להגיש תלונה לא עברה בראשה והיא כלל לא חשבה על זה, לדבריה היא לא הייתה בנויה אפילו לדבר על כך. עטליה מתארת כי הייתה מרוסקת, ולו הייתה מגישה תלונה באותה תקופה, קרוב לוודאי שלא הייתה מסוגלת לעמוד בכך.

בטיפול הקבוצתי, המנחה אמרה לה להגיש תלונה כחלק מהטיפול. עטליה מתארת שחוותה מצב של חוסר אונים והיעדר ידיעה לאחור שהגישה את תלונתה. "אני שאלתי עשיתם משהו? פניתם למישהו? לי אסור לדעת שום דבר. אני צד בתוך העניין ולי אסור לדעת". לבסוף קיבלה מכתב בדואר כי התיק התיישן. עטליה לא ויתרה והגישה ערר, בעקבותיו זומנה לפרקליטת המחוז, וזו, לתחושתה של עטליה, הקשיבה לדבריה, אך השיבה שאין ביכולתה לעשות דבר כיוון שהתיק התיישן. ערך טיפולי רב יותר מצאה עטליה בכתיבת הספר, בלעדי הכתיבה היא סבורה שהייתה שקועה עד היום בתוך הפגיעה שלה.

5. הנרטיב של זיו קורן – היחיד שמכיר את נפשו של הילד הוא הפוגע

הריאיון עם זיו קורן מאופיין במה שהוא לא. הוא לא הוקלט בגלל תקלה, ועל כן שחזרתי אותו מייד עם סיומו. הריאיון לא היה ברור וקוהרנטי אלא רווי בסתירות והפכפך. זיו עצמה יצאה בתחושה שהחמיצה דברים ושלחה לי השלמה במייל.

לזיו הגעתי באמצעות מנהלת מסל"ן. זיו, עובדת סוציאלית במקצועה, שוקדת בתקופה שבה אני מראיינת אותה על כתיבת ספר יחד עם המטפלת שלה רחל לב, המתאר את הפגיעה בה ואת הטיפול שעברה.³³ הריאיון התחיל בשאלות ותשובות קצרות, ודעתנותה של זיו נחשפה אט אט.

בתשובה לשאלותיי, זיו מספרת שהרוד, אחיה של אמה, פגע בה מגיל 6 עד גיל 16. לשאלה כיצד התאפשרה הפגיעה, זיו משיבה שהיא באה ממשפחה נורמטיבית מאוד, אך פוגענית מבפנים. היא סיפרה כי עברה התעללות נפשית מצד אימה, בנוסף למחלת הסרטן שעיימה התמודדה האם. הרוד הפוגע, היה האיש הכי אהוב במשפחה וזיו חשה את קנאתם של האחרים על אהבתו אליה.

זיו הסבירה כי כמו שכולנו דומים להורינו, גם הקורבן הופך להיות דומה למתעלל. כשילד גדל בידיעה שהוא צריך לשקר לכל העולם, מתפתחת יכולת מיוחדת לשקר ומתפתחת זהות אחרת, מורכבת יותר. הילד הנפגע גדל בידיעה שהוא צריך להסתיר סוד ולמעשה האדם היחיד שאין צורך להסתיר ממנו דבר, היחיד שמכיר את נפשו של הילד, הוא הפוגע. היחסים הם אמביוולנטיים. את הרוד שפגע בה, זיו מתארת כמי שהיה בו "הרבה טוב והרבה רע". היא אינה רואה את הפוגע כרע מוחלט, ובהחלט יכולה לראות צדדים נוספים בו ובשיקוף שלו – בה עצמה. בשלב מסוים התפתחו אצלה רגשות כלפיו והפגיעה הפכה להיות "הסוד שלנו". לעיתים היא חשה שיש בה הרבה רוע שקיבלה

33 ראו זיו קורן ורחל לביזיל כשהזמן עמד מלכת: גילוי עריות – מצמיחה לפגיעה (2013).

ממנו, אף במידה מפותחת יותר. היא קוראת לכך "אבולוציה של התקיפה" ומסבירה שיש בה יכולות להיות פוגעניות יותר ממנו.

זיו מערערת על התפיסה הקיימת, שברגע היוודע על פגיעה חייבים לעצור אותה. היא סבורה שבגילוי עריות והתעללות יש זמן. "אף אחד לא יכול להציל את מה שקורה בבתים האלה". היא טוענת שהפגיעה בתהליך גיבוש הזהות של הילד היא חמורה ביותר כשמוציאים אותו מהבית. הילד נותר בודד ואין לו על מה או על מי להישען. לדעתה, רוב הנפגעים שהוצאו בכוח מהבית, התפרקו ולא הצליחו להתאושש מהפגיעה, ואילו נפגעת שתצא מהבית המתעלל בזכות עצמה, יכולה להתגבר ולשרוד. בנוסף, הוצאת הילד הנפגע מביתו על ידי רשויות הרווחה היא התקיימות הבטחותיו של הפוגע לפירוק המשפחה "כל מה שהמתעלל אמר שיקרה".

כשאני שואלת את זיו, מספר פעמים, מתי בפעם הראשונה חשפה את הפגיעה שלה בפני מישהו אחר, היא מספרת שדיברה על הפגיעה רק בגיל 30, כשביקשה להתנדב במרכז תאי"ר (מרכז סיוע באזור השפלה). שם הפנו אותה לטיפול כתנאי מקדים להתנדבות. למרות זאת, בהמשך הריאיון, היא חושפת שבגיל 12 כבר דיווחה לעובדת סוציאלית, ולא נעשה דבר. בהמשך מתגלה דיווח נוסף שהתרחש במהלך שירותה הצבאי, כשהיא פונה לקב"ן שמדווח לאביה, ושוב לא נעשה דבר.

זיו לא חשבה להגיש תלונה ממגוון סיבות. ראשית, בצעירותה היא חיה ברחוב למשך תקופה שבמהלכה נפגעה משוטרים, ובוודאי לא בטחה בהם. שנית, לדבריה שפת החקירה המשטרתית אינה מתאימה לשפה הטיפולית. ההליך המשטרתית דורש חשיפה מהירה ומלאה של האירועים ואילו ההליך הטיפולי הוא איטי ובקצב של המטופל, ולכן האפיק הטיפולי עדיף בעיניה על האפיק הפלילי. זיו הוכיחה לי דברים אלו בריאיון: אני שאלתי בדווקנות, המתאימה להליך משפטי, מתי חשפה את הסוד, והיא ענתה מספר תשובות, מבלי לשים לב לשוני ביניהן. אני התעקשתי על נרטיב, ואילו לזיו היה סיפור משלה.

אחרי הריאיון שלחה לי זיו "תוספת קטנה ששכחתי להגיד" המתארת את תחושותיה אל מול מערכת המשפט והתפקיד שמילאו בהחלטתה שלא להגיש תלונה: חוסר קיימות, החפצה, ניצול ואובדן שליטה נוסף. "מערכת אכיפת החוק בכללותה לא רואה אותי באמת או שאכפת לה ממני. מערכת החוק דואגת לחברה ולסדר החברתי. תלונה שלי היא לא באמת שלי. אתם משתמשים בה לטובת הכלל".

מדבריה של זיו שבים וחוזרים שני מוטיבים, מורכבות הקשר עם הפוגע והאמביוולנטיות שבקשר זה. זיו הופכת את סדרי העולם המוכרים ומעמידה אותם בסימן שאלה. היא אוהבת את מי שפגע בה ולא רואה אותו כהתגלמות הרוע, היא חלק ממנו ובדמותו. לא רק שהדברים אינם "שחור או לבן", הם מורכבים ביותר.

אין ספק שהמסר המשמעותי ביותר עבורי היה שבגילוי עריות יש זמן, שהפסקת הפגיעה יכולה להיות קשה יותר וגורלית עבור הנפגעת וברוב המקרים, לדעתה של זיו, עדיף לתת לפגיעה להימשך, עם כל הקושי שבדבר. בדבריה אלו משנה זיו סדרי עולם. מחד גיסא, היא עצמה, כעובדת סוציאלית, סיפרה על מקרה שבו הבינה בחושיה

שמתקיימת פגיעה, אך החליטה לחכות שהנפגעת תפנה אליה. מאידך גיסא, קיימת אכזבה שקריאותיה שלה לעזרה במהלך השנים לא נענו.

זיו מדגישה את בלעדיות הבחירה: להחלים בתהליך שהיא תבחר בו, שלא נתערב בהליך טיפולי, שרק היא יודעת מה טוב עבורה. כל מה שנותר לה לקוות שמי שנפגעו יחלימו ולא יפגעו באחרים.

ברומה למרואיינות הקודמות היא הדגישה את חשיבות ההליך הטיפולי, הצורך בריפוי והחלמה. עם זאת זיו אומרת בבירור את מה שלא נאמר עד כה: אני אוהבת את מי שפגע בי, הוא חלק ממני. אל תתערבו ואל תצילו אותי, הנזק שייגרם הוא הרבה יותר חמור.

6. מטפלות בנפגעות טראומה מינית מתמשכת בילדות

שתי מרואיינות נוספות הן נשות טיפול המתמחות בטיפול בטראומה של נפגעות גילוי עריות.³⁴ סברתי שיש מקום לראיין את אנשי הטיפול המתמחים בטראומת גילוי העריות, על מנת לקבל תמונה מלאה ככל שניתן, על הפערים בין עולם הטיפול לעולם המשפט. שתי מומחיות בתחום נענו לבקשתי והעניקו לי צוהר לעולמן המקצועי העצום: ד"ר אפי זיו וד"ר ענת גור.

(א) ד"ר אפי זיו – השיח חייב להשתנות

בראשית הראיון אומרת ד"ר זיו שהיא לא מעודדת נפגעות להתלונן. לטענתה, הנפגעות עומדות בפני הליך מתיש ומציף, ופעמים רבות אין להן את הכוחות הנפשיים לעבור אותו. רוב הנפגעות מגיעות אליה בגיל מאוחר, ועסוקות בייצוב חייהן ואז עולה השאלה "בעבור מה?". לפי ד"ר זיו, הסערה הגדולה שיכניס ההליך הפלילי גם מעכבת את ההחלמה באופן מסוים. נפגעות רבות, בשלב שבו הן מגיעות לטיפול, כבר אינן בקשר עם התוקף, ואז קיימת עבורן סכנה בהליך הפלילי שמא יחוו האשמה ושיפוטיות.

אני מציגה בפני ד"ר זיו את הפתעתי שהתנהלות של המערכת הפלילית כמעט לא עלתה בראינות עם הנפגעות כגורם המונע מצידן את הגשת תלונה. ד"ר זיו משיבה: "כולנו יודעות במה זה כרוך, אנחנו יודעות והן יודעות שזה יהיה סיוט. שזה לא יהיה [...] משפט אייכמן. זה לא שכולם ביחד והוא בתא זכוכית ואומרים לו אתה אשם [...] זה יהיה סיוט לה [...] פשוט לא צריך לדבר על זה. כולם יודעים את זה."

אני מקשה ומציינת את הנתון שלפיו במדינת ישראל יש אחוז הרשעות גבוה של כ-98%, אך ד"ר זיו מכירה יותר סיפורים של נפגעות שההליך לקח מהן הכול מאשר סיפורי הצלחה. לדעתה זהו הידע התרבותי הקיים: "אין ייצוגים תרבותיים של נשים

34 במסגרת יום עיון לפרקליטים שנערך ע"י מכון חרום – גוף מוביל בישראל למחקר והכשרה בטיפול בילדים נפגעי התעללות והזנחה, שמעתי את הרצאתה של ד"ר צביה זליגמן, פסיכולוגית מובילה בתחום, אשר הקימה את מרכז לוטס בבית החולים איכילוב. ד"ר זליגמן ציינה שמעטות מהנפגעות המטופלות נמצאות בעיצומו של הליך פלילי, וכי לרוב ההליך הפלילי נוגד את האינטרס הטיפולי שלהן. לכן סברתי שיש חשיבות עצומה בראינות של מומחיות בתחום. לאתר מכון חרום: <https://bit.ly/3EZYx55>

שהמערכת הייתה לגמרי לצידן ויצאו משם כאילו לא בשן ועין”. ד”ר זיו מדגישה שבהליך האזרחי יש יתרון בכך שהיא יודעת מראש למי היא מפנה ושהמטופלת שלה בידיים טובות. כשנפגעת מתלוננת, אין לדעת מיהו השוטר ומיהו הפרקליט, השליטה לא בידיה. התהליך יכול להיות קל יותר עבור הנפגעות לו היו יודעות מי יטפל בתלונה. היא סבורה שדרוש ליווי אישי בהליך, להקל על המתלוננת, במקום “גוב האריות”:

לשלוח למערכת המשפטית ככה, על ריק, על עיוור כאילו, הסיכון גדול מדי. אין לי שום ערבויות שישמרו לי עליה [...] שום ערבויות והם גם יחלישו אותי [...] הסיכוי שיחלישו אותי ויגידו לי שאני מפריעה שאני מעוותת [...] הוא נורא נורא גדול. זה לא שאני יכולה להגיד לה, בואי, אני איתך והכדורים יהיו עליי, כי גם אותי הורגים בתוך המערכת.

בהקשר זה היא מציינת, כי לדעתה ביטול ההתיישנות, יביא את הנפגעות במצב הרבה יותר טוב למשטרה משום שלא תהיה מגבלת זמן והן תוכלנה להתחזק ולבחור בזמן המתאים עבורן להתלונן.

ד”ר זיו מתארת את גילוי העריות כ”אירוע גזול חיים” ולכן השאלה היא מה עושים בזמן שנותר לחיות. אם הפוגע מסוגל לקחת אחריות, תהליך משותף יתקבל בברכה. המשאלה העמוקה של הנפגעות היא שהפוגע וסביבתו ייקחו אחריות. אולם רוב הפוגעים אינם נוהגים כך, וניהול המשפט הפלילי מחייב את הנפגעות להחזיר את הפוגע באופן כלשהו לחייהן, לשמוע על משפטו ולהיחקר על ידי סנגורו. בנוסף, ד”ר זיו מדגישה את המחיר הכבד שבאובדן התמיכה המשפחתית המעטה שנשארה עקב התלונה, כקשה מנשוא, לצד התמודדות עם האשמות על פירוק והרס המשפחה.

אני מציגה אפשרויות אחדות להקלה בהליך הפלילי כמו קיצור ההליך ותחילתו בזמן. ד”ר זיו סבורה שהשינויים הללו הם מינוריים ודרוש שיח חדש. השיח של הבושה, ההשתקה וההפחדה הוא שיח שחייב להשתנות. ד”ר זיו טוענת כי נקודת המוצא קשה: בבית המשפט הנפגעת נתפסת כשקרנית והמטפלים – כמניפולטיביים. את עדותה בבית המשפט, כעדה מומחית, היא מתארת כחוויה טראומטית. אל מול השינויים הרבים הדרושים למערכת המשפט היא מתארת תחושת ייאוש וחוסר אונים “כמו הנפגעות”. אלמנט מבהיל נוסף הוא אי-היכולת לחזור כך מהתלונה.

מדבריה של ד”ר זיו עולים מוטיבים הקשורים בנפגעות עצמן בפרט, ובשיח החברתי ככלל. באופן פרטני, כמיהתן של הנפגעות שהפוגע ייקח אחריות וכמיהתן להחלמה עומדות בניגוד להליך משפטי המנציח את הטרואומה, כיוון שהליך משפטי מתנהל כאשר הפוגע מכחיש ואינו לוקח אחריות על מעשיו וכן מחייב את הנפגעת להתעסק בפגיעה עצמה במהלך עדותה. לדבריה, כל עוד ישנו הליך משפטי, קשה מאוד להתרכז בטיפול והחלמה.

לעניין השיח החברתי כולו, אין ספק בעיניה של ד”ר זיו, שהידע התרבותי הקיים מרחיק נפגעות מלהתלונן במשטרה ולא קיימים ידע תרבותי או שיח על הליכים פליליים

שהיטיבו עם הנפגעות. באופן רחב יותר, השיח הציבורי הוא של פחד, בושה והשתקה, שיח שחייב להשתנות.

(ב) ד"ר ענת גור – אנחנו חברה שאונסת את הבנות שלה בראשית הריאיון ד"ר ענת גור אומרת שלאנשי הטיפול אין אינטרס ביחס למערכות השונות. תפקיד המטפל הוא להחזיר את הכוח לידי הנפגעת ושהיא תקבל את ההחלטות המשמעותיות בחייה. לטענתה, כשמדובר בפגיעה במסגרת המשפחה, ההליך הפלילי הוא כמעט בלתי-אפשרי. ראשית, משום שהפשע מתבצע על ידי אדם אהוב, והנפגעת איננה רוצה להרוס את המשפחה. שנית, מאחר שקיים תהליך של המשגת הפגיעה אצל הנפגעת, לעיתים הכרתה בכך שנפגעה נמשכת שנים ארוכות, רק בגיל מאוחר, ואז לרוב כבר חלה ההתיישנות.

ד"ר גור מספרת על חוויית עדותה בבית המשפט כעדה מומחית. היא מתארת חוויה טראומטית, חוויה של בוז, השפלה ודחיקתה עם הגב לקיר. באחד המקרים הסנגור דחק בה והשפיל אותה, עד שהתפרצה בגרון חנוק: "אני לא מאמינה, מה זה מצחיק אותך? מה אתה מזלזל במה שאני אומרת? ככה הנפגעות מרגישות כאן, כאילו מה [...] והשופט אמר: גברת תירגע, גברת תירגע. ואני אמרתי: אני לא אירגע. אני שנים מטפלת בנפגעות, ואם זה מה שאתם עושים לי אז איך נפגעת אמורה להרגיש פה?"

דעתה הנחרצת היא שבתי המשפט לא ערוכים לעדויות אלו. במקום להאשים אותה כעדה מומחית שאינה מבינה את השפה המשפטית, על בתי המשפט ללמוד את שפת הקורבנות.³⁵ היא מסבירה שהטראומה מקודדת באופן דיסוציאטיבי,³⁶ הנפגעות לפעמים משכנעות את עצמן שזה לא קרה, לכך מתווסף לחץ סביבתי וחברתי שלפיו הנפגעת ממציאה את הדברים, אז איך הן תתמודדנה בבית משפט? לדבריה "האבסורד הוא שככל שהיא נפגעה קשה יותר, ככה היא תהיה פחות ה'אדם הסביר' שיכול להעיד קוהרנטית. לתת עדות קוהרנטית עם התחלה אמצע וסוף". לדעתה, עדות שסועה ומקוטעת דווקא מעידה כאלף עדים על הפגיעה. במצב הקיים היום, בעיני ד"ר גור, לבחור להגיש תלונה, זו בחירה ללכת בדרך חתחתים מטורפת. עם זאת, היא סבורה שבעשורים האחרונים המצב השתנה. "השתיקה נשברה" ויותר נפגעות מעזות להתלונן.

ד"ר גור קוראת לגילוי העריות פשיעה מגפתית ומדגישה: "החלום שלי שהחברה הזאת תצליח להיות חברה שלא אונסת את הבנות שלה". היא מוסיפה כי רוב הפושעים אינם עבריינים במובן המקובל, אלא אנשים הנתפסים כנורמטיביים ועל כן תהליך הגשת התלונה כנגדם הופך קשה עוד יותר. המציאות שלפיה הפוגעים הם נורמטיביים ואף אנשים שאנו מכירים, זו ידיעה שאף אחד מאיתנו אינו רוצה או יכול להחזיק בתודעה שלו. כך למשל מספרת ד"ר גור על מטופלת בעלת השכלה אקדמאית, אישה מצליחה,

35 בעניין זה ראו ענת גור "האמנם: 'אורחות בעיר זרה'?" אתר לשכת עורכי הדין בישראל (1.4.2009) <https://bit.ly/3sXgw78>

36 זליגמן, לעיל ה"ש 5, בעמ' 22-23.

שיש לה הפרעת זהות דיסוציאטיבית,³⁷ ולפעמים בחדר הטיפוליים יוצאת ילדה בת 5 שמספרת מעשי זוועה, אך מאחר שאביה הוא איש מאוד מפורסם, מעולם לא עלה בדעתה להתלונן במשטרה.

מדבריה של ד"ר גור עולה שהמשגת הפגיעה על ידי הנפגעות היא תהליך מורכב וארוך, שלא תואם את ההליך המשפטי. ככל שהפגיעה קשה יותר, העדות מורכבת יותר ושונה מהנדרש בבית המשפט. ד"ר גור סבורה שהעדות עצמה היא חוויה טראומטית (בדומה לדברי ד"ר זיו), ובוודאי עבור הנפגעת עצמה. היא קוראת לבית המשפט ללמוד את שפת הקורבנות.

לא ניתן להתעלם מכך, ששתי מטפלות המתמחות בתחום חוו את המערכת המשפטית כמקום טראומטי עבור עצמן והן, שיש בידהן להביא נפגעות אל המשפט הפלילי, מדירות עצמן ומתרחקות ככל האפשר ממערכת המשפט.

ג. מדוע נפגעות גילוי עריות אינן פונות למשטרה? התמות המרכזיות שעלו בראיונות

בכל הראיונות עלו שלוש תמות עיקריות המורכבות מנושאים שעלו בצורות ובהקשרים שונים. בכואי לענות על שאלת המחקר, לא היה צורך בחיפוש מיוחד, כל תמה שעלתה מדברי המרואיינות, משפיעה באופן ישיר על ההחלטה האם להתלונן.

שלוש התמות המרכזיות: הצורך בהחלמה, הצורך להגן על המשפחה ולקבל את הכרתה והצורך בלקיחת אחריות חברתית. כל תמה מרכזית מורכבת ממגוון נושאים, ביניהם המשגת הפגיעה וההתמוטטות סביב חשיפת הפגיעה בפני הנפגעת עצמה או בפני אחר, כמהלך אישי מרכזי, משמעותי וכמעט בלתי-אפשרי; הניסיון לצמצם את זיכרון הפגיעה דרך שכנוע עצמי שהפגיעה הייתה פחותה מכפי שניתן לזכור או שכלל לא הייתה; כוחה של המשפחה והתמודדות אישית עם הפגיעה מול הכמיהה לאהבת הפוגע והקשר המורכב עימו; הקושי העצום שבחיי הפגיעה למול הצורך הקיומי לאהבת המשפחה; חשיפת הסוד מול הפגיעה במשפחה; הצורך בלקיחת אחריות על ידי הפוגע והמשפחה מול תחושות האשמה והבושה; והשפעותיה של ההתעלמות החברתית על צורותיה השונות.

התמות עולות מדברי כל המרואיינות, אצל חלקן באופן גלוי יותר. התמות יחד, הנרטיבים של כל אחת מהמרואיינות והקשרים ביניהם מסבירים למעשה מדוע כה קשה לקורבנות גילוי עריות להגיש תלונה במשטרה.

37 ריבוי אישיות הוא מצב דיסוציאטיבי חמור יותר, שבו "אישיות" אחרת, שונה ונפרדת מן הראשונה, פועלת ומתפקדת. לרוב אין האחת יודעת על זולתה. להרחבה ראו אבנר אליצור ואח' פרקים נבחרים בפסיכיאטריה 443-445 (מהדורה שישית, חנן מוניץ עורך 2016).

1. הצורך בהחלמה

השאיפה להחלמה, למציאת איזון ולהתמודדות עם הטראומה, היא המוטיבציה העיקרית של הנפגעות. הן חוזרות ומדגישות את רצונן להחלים, לחזור לחיים, ללמוד לחיות עם הטראומה. הפגיעה היא עצומה וההחלמה אורכת שנים, עד שנדמה שהנפגעות נמצאות בתהליך החלמה כלשהו לאורך כל חייהן. בדבריהן שב ועולה הצורך בטיפול, משמעות הטיפול והתמודדות עם קשיים בטיפול.

במהלך הטיפול, סיפור הפגיעה עובר מזיכרון טראומטי: חדירה בלתי-נשלטת של תמונות, תחושות ורגשות, לזיכרון נרטיבי: מתן מילים ודימויים ושחזור הטראומה לנרטיב כולל, המאפשר לנפגעת לחיות חיים מלאים ללא הזיכרון הטראומטי.³⁸ הנפגעות והמטפלות אמרו באופן חד וברור: הליך ההחלמה והטיפול עומד כמעט תמיד בניגוד להליך המשפטי. הפערים בין ההליך המשפטי לבין הליך ההחלמה עצומים. ההליך הפלילי מחייב את הנפגעת לספר לפרטי פרטים על פגיעתה במהלך העדות, לקבל עדכונים על מצבו של ההליך המשפטי העוסק כולו בפוגע (אף לאחר עדותה היא תקבל עדכונים על שלבי ההליך השונים) ויש בו להעביר את המיקוד אל הפוגע הנלחם על חפותו, בניגוד גמור להליך הטיפולי העוסק רק בנפגעת עצמה.

על מנת להדגים התנגשות זו, אדון בקושי לחשוף את הסוד וכתהליך המינימליזציה של הפגיעה, שעלו מהראיונות.

(א) חשיפת הסוד

השלב הקשה שבו הנפגעת ממשיגה לעצמה את הפגיעה, נדון רבות הן בספרות המקצועית³⁹ והן בספרות האישית שנכתבה על ידי נפגעות.⁴⁰ כעולה מדברי הנפגעות, הסתרת הסוד בלתי-אפשרית, אך חשיפתו קשה שבעתיים. בשלב חשיפת הסוד וההתמודדות הראשונית, הנפגעות נמצאות במצבי כאוס והצפה, ביטויים של הטראומה המתמשכת שחוו. הנפגעות זקוקות לטיפול ארוך ומתמשך על מנת לתפקד. זהו שלב בלתי-נסבל, שבו הטראומה חיה במלוא עוצמתה אף שהפגיעה כבר נפסקה. לדברי המטפלות, וחלק מהנפגעות, הגשת התלונה כשהנפגעת אינה מסוגלת להתמודד עם התלונה יכולה להביא לנזק עצום. ד"ר זיו הסבירה, שבמהלך הטיפול חלק ניכר מהמיומנויות הנרכשות הוא לייצר סביבה תומכת ולרסן עד כמה שניתן את ההצפה שכן בטיפול בטראומה לא מתחילים עבודה מסיבית על זיכרון לפני שיש מערכת תמיכה לנפגעת. פנייה למערכת המשפטית, מבלי שישנה תמיכה מתאימה, יוצרת סיכון גדול עבור הנפגעת, בשל אופיו העימותי של ההליך ובשל חודרנותו.

38 זליגמן, לעיל ה"ש 13, בעמ' 240.

39 ראו למשל: שם, 244; HERMAN; לעיל ה"ש 21; קורן ולב-ויזל, לעיל ה"ש 33.

40 ראו סקולניק, לעיל ה"ש 30; מאיה ריד שבויה: כרוניקה של גילוי עריות מקצועי – סיפור אוטוביוגרפי (2002); ליאור גל כהן המתנה שקיבלתי מאבא (2012).

יש לציין קושי נוסף שעלה בחשיפת הסוד והוא חשיפתם של בני המשפחה האחרים כמי שלא תפקדו ולא שמרו על הנפגעת, וכן ”הכתם” שעלול לדבוק במשפחה ובנפגעת, כפי שיפורט בהמשך.

הגשת התלונה מעלה שני קשיים עיקריים כשהנפגעת במצב אקוטי. הראשון, הצפה בלתי-מתוכננת של האירועים. בעת הגשת התלונה תתבקש הנפגעת לספר את כל האירועים בפירוט רב, כולל תיאורים פיזיים מפורטים ובחינתם בידי חוקר המשטרה. לדברי הנפגעות והמטפלות והן מנסיוני האישי בניהול תיקים אלו, הפירוט הרב של הפגיעה, אם נעשה ללא תזמון נכון, כאמור לעיל, יכול להביא בעצמו להתמוטטות נפשית. ביצוע פעולות חקירה נוספות כגון עימות עם הפוגע, חקירת עוד בני משפחה וחקירת אספקטים נוספים שיש בהם לתמוך בתלונה, עלולים להביא להתמוטטות נפשית קיצונית.

כאמור, המשפט הפלילי מתבסס על הגשת התלונה במשטרה. התלונה הראשונה שתוגש עומדת למול תלונות מאוחרות יותר. תוספות, עדכונים וזיכרונות מאוחרים יאלצו את הנפגעת ליתן הסבר בבית המשפט לאותם פערים; הזיכרון המקוטע, פלאשבקים ודומיהם, הנראים מוסברים ומוכנים כחלק מעיבוד הטראומה המתמשכת, יהפכו בבית המשפט ל”גרסאות” רבות של הנפגעת והיא תיחקר על כך ארוכות.⁴¹

(ב) המינימליזציה של הפגיעה

כחלק מהתמודדות עם הטראומה נעשית מינימליזציה של הפגיעה. למשל, הפחתה במהות ובעוצמת הפגיעה בדבריה של מעיין, הזוכרת את עצמה ילדה גדולה בכמה שנים מכפי שהייתה; עטליה מקשה על עצמה לקבל את הפגיעה שעברה ובקבוצה טיפולית היא מפחיתה מערך פגיעתה; ריי מכחישה את הפגיעה לאחר שהפוגע משכנע אותה שלא היו דברים מעולם. מינימליזציה כזו של הפגיעה עלולה לפגום בהליך הפלילי, משום שהתלונה במשטרה תהיה חלקית ויכולה להביא לכתב אישום חלקי. תיקון כתב האישום לאחר פתיחת המשפט, יצריך מתן הסברים מנומקים.⁴² אם הפגיעה במלוא עוצמתה תיחשף בהמשך, נעמוד בפני ”גרסאות” נוספות וטענות כלפי הנפגעת (”למה רק עכשיו נזכרת? הרי זה הכי חשוב!”) גם אם ההסבר ראוי ומתקבל, הצורך במתן הסבר, ערעור אמינות הנפגעת וההאשמות כלפיה מקשים על ההחלמה והטיפול.

41 בסופו של דבר, על בית המשפט להכריע האם עדותה של הנפגעת מהימנה בעיניו. על כן, הגנתו של הנאשם תתמקד בהוכחת אי-אמינותה ומשכך, ריבוי גרסאות, חורים בזיכרון וכדומה, יעמדו במרכז חקירתה הנגדית.

42 על פי ס' 92 לחסד"פ נדרשת החלטת בית המשפט בבקשה לתיקון כתב האישום, והתובע נדרש להראות כי אין בכך לפגוע בהגנתו של הנאשם.

2. הצורך להגן על המשפחה ולקבל את הכרתה, והקשר המורכב עם הפוגע "המשפחה כל כך חזקה, מצד אחד לוקחת הכול, מצד שני, נותנת הכול". במשפט זה היטיבה ניצה לתאר את כוחה של המשפחה. בנוסף לצורך בהחלמה, דיברו המרואיינות על הכמיהה להכרה ולאהבה מצד המשפחה והפוגע עצמו, והדגישו את הצורך החזק שלהן לקבל הכרה מצד המשפחה שאכן נעשתה בהן פגיעה. חלקן ציינו שכל רצונן הוא שהפוגע יכיר במעשיו ויתנצל. אחרות דיברו על הציפייה שהמשפחה תגן עליהן ותפנה למשטרה. למתבונן מבחוץ, חלק מההתנהגויות של הנפגעות יכולות להיתפס כמוזרות ובעייתיות, אחרת איך תיתכן הכמיהה לאהבת הפוגע? איך ייתכן שהנפגעת מטפלת בפוגע? כיצד ייתכן שילדה שנפגעת תלך לחדרו של הפוגע? לכאורה, מערכת היחסים נראית מעוותת: בעיני זהו לב ליבו של המחקר – הבנת הקשר המורכב והמסובך שיש בפגיעה מינית על ידי בן משפחה.

בגיל הילדות, כדי להימנע מייאוש גמור, הילדה מנסה לשמור על האמון בהורה, לכן היא דוחה את המסקנה שמהו בהורה לקוי או לא מתפקד. הילדה בדרך כלל מוצאת הסבר לתקיפה (לרוב האשמה עצמית) הפוטרת את ההורים מכל אשמה ואחריות.⁴³ בשל תחושת האשמה והבושה, היא אינה יכולה לראות שלמעשה נאלצה להסכים לתקיפה.⁴⁴ ניצול מיני מתבצע לעיתים במסווה של חום ואהבה ויכול להביא את הילד לבלבול, לאמביוולנטיות ולתחושות אהבה כלפי הפוגע.⁴⁵ ההזדקקות לאהבה ניצבת מול הגשת התלונה. הסיכון באובדן הקשרים המשפחתיים גדול מנשוא, גם אם משמעותו החלמה. מורכבות הקשר בין הפוגע לנפגעת תהיה בשיא עוצמתה בהליך הפלילי. הנפגעת תיחקר על יחסיה עם הפוגע. בעוד מערכת המשפט מעמידה את הפוגע כרע המוחלט, הנפגעת נמצאת במקום שבו היא גם שונאת וגם אוהבת אותו. מערכת המשפט הרציונלית מתקשה להתמודד עם מצבים אמביוולנטיים העלולים להוות משקל כנגד עדות הנפגעת ואי-מתן אמון בגרסתה. הנפגעת תיאלץ לעמוד מול הפוגע, מול השוכה שלה, ולומר לו שפגע בה. עבור המערכת המשפטית זהו הכרח. עבור ילדה שנאנסה בידי הדוד האהוב אין הדבר פשוט כלל ועיקר. הקשר המורכב יעמוד לבחינה מדוקדקת בבית המשפט, בזמן שהפוגע מספק הסברים ל"עלילה שנרקמה" כנגדו. במעמד עדותה תיאלץ הנפגעת להתמודד עם שאלות כגון איך לא סיפרת לאף אחד? מדוע לא בטחת באף אחד על מנת לספר? הרי הוא לא איים? אומנם בתי המשפט מקבלים את השיהוי בחשיפה, אך הנפגעת תחוש כי מאשימים אותה.

בנוסף, יתקיים קשר מחודש של הנפגעת עם הפוגע בעת הגשת התלונה כמשטרה. ד"ר זיו הסבירה כי נפגעות רבות מגיעות להליך טיפולי לאחר שנים רבות שלא היה להן קשר עם הפוגע. הדברים עלו בבירור גם אצל ריי, עטליה וזיו: הגשת התלונה לא

43 הרמן, לעיל ה"ש 11.

44 ראו Bass Ellen & Davis Laura, The Courage to Heal: A Guide for Women Survivors of Child Sexual Abuse (1994).

45 קורן ולב-ויזל, לעיל ה"ש 33.

רק מחזירה את הפוגע לחייהן אלא מחייבת עיסוק שלהן בפוגע, בחייו ובמפגשים איתו, מה שעלול להקשות על הדרך להחלמה. נפגעות שמצויות בקשר כלשהו עם הפוגע, תיאלצנה להתמודד עם ניתוק הקשר, בוודאי מצד הפוגע, ברגע שיוזמן לחקירה במשטרה, מה שעלול לגבות מהן מחיר יקר.

היחסים עם המשפחה כולה מוטלים על הכף. החשיפה תביא לאובדן התמיכה המשפחתית המעטה שנותרה. הנפגעת זקוקה לסביבה תומכת כדי להחלים. הסכנה באובדן המעט שנותר היא עצומה ולעיתים בלתי-אפשרית. באמירתה: "לשמור ככה סוד זה הורס משפחה בכל מקרה", הציבה ריי את תשובתה לדילמה שבין חשיפת הסוד לבין הפגיעה במשפחה. כל המשפחה נפגעת ולא רק הקורבן הישיר של ההתעללות המינית. המרואיינות תיארו עד כמה קשה החשיפה בפני המשפחה וזאת עוד בטרם הוגשה תלונה. נוצר רצון להגן על המשפחה, למרות הפגיעה. הנפגעת מוכנה לשמור על משפחתה מפני חשיפה, אף שהמשפחה אפשרה את הפגיעה, אם במעשה ואם בשתיקה. לעיתים, המורכבות בהתמודדות עם המשפחה גורמת לבחירה בקיים ולהשתקת הסוד, גם במחיר פגיעה אפשרית בבני משפחה נוספים.

כדילמה זו הגשת תלונה היא משמעותית ביותר. ראשית, התלונה היא חשיפה; שנית, היא יכולה להביא לחקירה של בני המשפחה; ושלישית, התלונה יכולה להביא להרחקתו הפיזית של הפוגע מהמשפחה⁴⁶ – כל אלו עלולים להביא לנידוי של הנפגעת. כוחה של המשפחה – היכולה להעניק או להסיר תמיכה – הוא משמעותי מאוד לנפגעת ומשפיע על יכולתה להתמודד עם ההליך הפלילי.

המרואיינות הדגישו את חשיבות לקיחת האחריות על ידי המשפחה או הפוגע. מהרואיינות עולה שלקיחת האחריות על ידי הפוגע או הכרה מצד מבוגר אחר מהמשפחה, יש בהם כדי להפחית מעוצמת תחושות האשמה והבושה. הנפגעות חזרו על ציפייתן ממבוגר אחר לקחת אחריות על הפגיעה. במהלך הראיונות שזורים רגעי אשמה של נפגעות: בושה על כך שזה קורה דווקא לי, דווקא במשפחה שלי, על ידי כמה פוגעים במשפחה, היעדר התפקוד של המשפחה למול הפגיעה, ובושה הבאה לידי ביטוי בהסתרת סוד למשך שנים ארוכות ואף לתקופת חיים שלמה. תחושות אלו עלולות למנוע את חשיפת הסוד מלכתחילה.

3. לקיחת אחריות חברתית

סיפור חשיפת הפגיעה של כל המרואיינות כרוך בשאלות חברתיות נוקבות על התעלמות ממסדית, חברתית ואישית מחוץ למשפחה: שכנים, גורמי חינוך, רופאים, גורמי רווחה, צבא ועוד. מעבר להתעלמות מסימני המצוקה בעת הילדות והתרחשות הפגיעה, מדובר בהיעדר מודעות לשכיחות הפגיעה בקרב החברה ותגובה לא מותאמת להתנהגויות הנובעות מהטראומה. בראיונות עלה הקושי מהיעדר מודעות במהלך טיפולים רפואיים,

46 למשל באמצעות מעצר לפי חוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים), התשנ"ו-1996.

היעדר מודעות בקרב מטפלים, ומעל לכול, הכחשה חברתית גורפת של ממדי התופעה בקרב כל שכבות האוכלוסייה.

לשיח החברתי יכולת לשנות את פני הדברים ויש בו להקל על המשפחה כולה. כדבריה של ד"ר גור, מדובר במגפה ויש להכיר בממדיה העצומים. תפיסת המערכות כאטומות ובלתי־חדירות (מערכות הרווחה, החינוך, הרפואה) משפיעה על תפיסת מערכות אכיפת החוק בעיני הציבור בכלל והנפגעות בפרט. הרחבת הידע הקיים לגבי ההליך הפלילי, תעלה את הדילמות בפני מקבלי ההחלטות. כך למשל, הכרת הידע הטיפולי הקיים כך שנפגעות לא תצטרכנה עוד לספק הסברים למנגנון הפסיכולוגי של הפחתה בעוצמת הפגיעה בזמן התלונה, למצבן הנפשי הקשה שגורם לבלבול, לחוסר עקביות ולחשש מאובדן המשפחה או לקשר המורכב בין הנפגעת לפוגע. בנוסף, ידע חברתי משמעותי, כפי שהיטיבה להסביר ד"ר זיו, שינוי השיח הקיים של השתקה ובושה. הרחבת הידע התרבותי, כך שההליך הפלילי לא ייתפס כמסכת ייסורים שאין בצידה דבר, תשפיע על המוטיבציה להגשת התלונה.

ד. סיכום ומסקנות

מחקר זה ביקש לבחון מדוע רובן המכריע של נפגעות גילוי עריות לא מגישות תלונה במשטרה, פנייה שמאפשרת הנעתו של ההליך הפלילי. ייחודו של המחקר הוא בפנייה לנפגעות עצמן, לאלו המלווים אותן, ולאנשי הטיפול המתמחים בטיפול בנפגעות גילוי עריות, מתוך הבנה כי קיים פער בין המציאות היומיומית של הנפגעות לבין מטרותיו וסדריו של ההליך הפלילי. לצורך מחקר זה ערכתי ראיונות עם חמש נפגעות שלא הגישו תלונה. בנוסף, ראיינתי מטפלות המתמחות בטיפול בנפגעות גילוי עריות וכן ראיינתי עובדות במרכזי הסיוע המלוות את הנפגעות בהליך הפלילי האוצרות ידע רב בתחום. בראיונות עלו נושאים שונים, ביניהם המשגת הפגיעה, ההתמוטטות סביב חשיפת הפגיעה בפני הנפגעת עצמה או בפני אחר כמהלך אישי, מרכזי ומשמעותי מאוד וכמעט בלתי־אפשרי; הניסיון לצמצם את זיכרון הפגיעה דרך שכנוע עצמי שהפגיעה הייתה פחותה או שלא הייתה בכלל; כוחה של המשפחה וההתמודדות האישית עם הפגיעה בתוך המשפחה, הכמיהה לאהבת הפוגע והקשר המורכב עימו; הצורך לטפל בטראומה מול הצורך הקיומי לאהבת המשפחה; חשיפת הסוד מול הפגיעה במשפחה; הצורך בלקיחת אחריות מול תחושות האשמה והבושה; והשפעותיה של ההתעלמות החברתית על צורותיה השונות. נושאים אלו אורגנו בשלוש תמות עיקריות: 1. הצורך בהחלמה; 2. הצורך להגן על המשפחה ולקבל את הכרתה; 3. הצורך בלקיחת אחריות חברתית. שלוש התמות מופיעות אצל כל המראיינות. התמות יחד, הנרטיבים של כל אחת מהמראיינות והקשרים ביניהם מסבירים למעשה מדוע כל כך קשה לקורבנות גילוי עריות להחליט על הגשת תלונה, ומדוע הן אינן מעוניינות בכך. הממצאים העולים משלוש התמות מלמדים על מיקום התלונה במשטרה בסדר העדיפויות של הנפגעות וחשיבות התלונה עבורן.

לשאלת המחקר, מדוע נפגעות גילוי עריות אינן פונות למשטרה כצעד ראשון להתחלת הליך פלילי – תשובות רבות. הממצא המפתיע ביותר הוא היעדר הרלוונטיות של ההליך הפלילי לתהליך ההחלמה של הנפגעות, תהליך הנמצא אצלן בעדיפות הראשונה. תהליך ההחלמה תלוי במערכת היחסים המורכבת בתוך המשפחה. הפערים בין השפה המשפטית לבין מורכבות הטראומה, הם שעומדים בעוכרי המערכת המשפטית. כל אחת מהתמות ומהדילמות שעלו מדברי המרואיינות, ממחישות עד כמה הפערים גדולים. נוצר מצב אבסורדי שלפיו החברה דורשת מהנפגעת להקריב את תהליך החלמתה בהגשת תלונה. הגשת תלונה יכולה לעלות במחיר בריאותה הנפשית והמשך תפקודה בחיים, אובדן המשפחה, והתעצמות האשמה והבושה, ולכן ההתלבטות האם להגיש תלונה במשטרה, לדברי הנפגעות, היא פשוטה. הנפגעת רוצה להחלים, אולם המערכת אינה מותאמת לצרכיה ולתהליך החלמתה. אחרי תקופה ארוכה של הליך החלמה המחזיר את השליטה בחייה, כיצד תשוב ותמסור את השליטה לידי גורם אחר? הסכנה בהגשת תלונה גדולה מהרווחים, המשניים בעיניה, כמו הפללתו של הנאשם. הרחקת הפוגע מהחברה היא אינטרס חברתי יותר מאשר אינטרס של הנפגעת עצמה. לעיתים בעיני הנפגעת, לקיחת אחריות מצד הפוגע חשובה יותר מהעונש.

המצב החברתי שלפיו גילוי העריות הוא "מגפה", כדברי ד"ר גור, הוא בלתי־נסבל, ולחברה יש אינטרס למיגור התופעה. מצב שבו החברה דורשת הגשת תלונה ולא פועלת להגן על המתלוננת, המסתכנת באובדן הדברים החשובים לה ביותר – בריאותה ומשפחתה, הוא בלתי־אפשרי.

הידע הקיים על היקף תופעת גילוי העריות והשפעותיה, עדיין מצוי בחזקתם של מעטים ולכן היא מוכחשת בקרב רבדים רבים של החברה. את התעלמות החברה מתופעת גילוי העריות אפשר לתאר בשלושה מעגלים: הרחב שבהם הוא ההכחשה החברתית: התעלמותנו כחברה מהמגפה שפשוטה בקרבנו ועיוורון לממדיה; המעגל השני, מצומצם יותר, הוא הכחשתה מצד אנשי מקצוע, אלו האמורים להחזיק בידע ולהקל על החלמת הנפגעות כגון אנשי חינוך, רפואה, משפט וטיפול; המעגל השלישי המצומצם והקשה ביותר, הוא הכחשת המשפחה ובעקבותיה הכחשה עצמית של הנפגעות. פריצת מעגלים אלו תביא לתוצאה המיוחלת ביותר עבור הנפגעות: לקיחת אחריות, טיפול והחלמה, וכך בכך תניע את המערכות. העלאת המודעות לקיומה של תופעת גילוי העריות והשלכותיה על הנפגעות בקרב האוכלוסייה בכלל ואנשי מקצוע בפרט, תקל על התנהלות הנפגעות מול מוסדות ציבור שונים (חינוך, רפואה, משפט ועוד).

אין בידי פתרונות לדילמות העולות כאן ועיקר קריאתי לקיום שיח משמעותי ומכוון בעניין. עם זאת, לא ניתן להתעלם מכך שבמהלך הראיונות עלו כמה פתרונות פרקטיים ואפשריים, את חלקם אפשר ליישם כבר היום: מתן טיפול "עוטף תלונה" לנפגעת ולמשפחתה (באמצעות מרכזי סיוע ייעודיים), הן בטיפול ארוך טווח (כולל מימון ממשלתי) והן במועד הגשת התלונה. יצירת תחומי מומחיות בעבירות של גילוי העריות בקרב המשטרה ומערכת המשפט (בדומה לתעבורה, הונאה, פשיעה כלכלית ועוד).

בסופו של דבר, ראוי שנבין את מורכבות הפגיעה ואת ההתמודדות עימה. הבנת המורכבות הזו ושימוש בידע המצוי ברשות חלק מהקהילה הטיפולית, יוכלו להביא להתמודדות עם "מגפת" גילוי העריות בישראל.